

จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน

ตอนที่ ๑ — ๓

เล่ม ๑

พิมพ์แจกเป็นบรรณาการ

งานบำเพ็ญกุศล วันสวรรคตพระปิยมหาราช

ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๕

๑๑๔
๑๑๔๘๙

จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน

ตอนที่ ๑ - ๓

เล่ม ๑

หอสมุดแห่งชาติรัชสมัยจักรี
จันทร์

พิมพ์แจกเป็นบรรณาการ

งานบำเพ็ญกุศล วันสวรรคตพระปิยมหาราช

ณ วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม

หอสมุดแห่งชาติ

๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๙

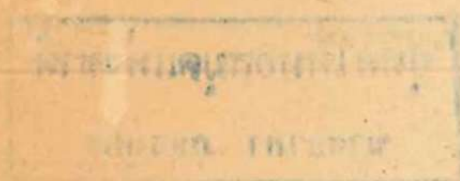
นางอาภา ภมรบุตร

เลขห้อง ๙๗

เลขหมู่ ๙๑๔
๖๑๔๘๙

เลขทะเบียน ๙๖ ๓๓๗ ๕๐๐๗ ส.พ.

ปณฺจมราชูทิสนคาลา

ธมฺมิโก โย มหาราชา
ฉาโต ปรมินฺทมหา—
สงฺขาย สามรฏฺฐสฺส
ปโย จ ฏฺฐวาสนํ
พทุธาทิมามโก เจว
อตฺตกาโม หิตสํ จ
โส ตาทิสตฺตมกมฺม
ปณฺจมปฺปวิตฺตํ นาม
สพฺเพ มยํ ขตฺติภูตา
ราชูปถมฺภมฺนวย
สิกฺขาม ปฏฺธิปชฺชาม
มยฺนุทานิ สจฺจิตฺตา จ
ตสฺส ราชาธิราชสฺส
เย เย เทวา วิหาสญฺจา
เตสํ ปตฺตติญฺจ ทชฺชาม

ปณฺจโม จกฺกวิสโก
จุฬาลงฺกรโณ อิตฺติ
สนฺธาคา จ ทยาตุโก
อคฺคสาสนณฺภโก
ภิกฺขุณฺโณ อูปการโก
สาสนสฺสเสว วุฑฺฒิยา
นानาชนมโนหริํ
อารามํ อภิการยิ
อิธารามे นีวาสิโน
สมฺมาสมฺพุทฺธสาสนเ
ยถาสตฺติ ยถาพลํ
สณฺนทา จ ททาม เส
ปตฺตํ อนุโมทิตุํ
รกฺขกา จ ขสฺสสิโน
อนุโมทนตุ สพฺพโส ฯ

พระบรมฉายาลักษณ์

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

คำนำ

ท้วยงานบำเพ็ญกุศลคล้าย “วันสวรรคตพระปิยมหาราช” ที่ ๒๓ ตุลาคม ซึ่งพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการบริพาร และผู้จงรักภักดีระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราชเจ้า ได้แสดงความกตัญญูกตเวทิมาร่วมกันบำเพ็ญบุญที่วัดเบญจมบพิตร ซึ่งทรงมีพระราชศรัทธาทรงสร้างขึ้นไว้ เพื่ออุทิศถวายพระราชกุศลตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ติดต่อกันสืบมาจนบัดนี้ แม้ท่านผู้เริ่มการกุศลนี้จะได้ล่วงลับไปแล้ว ก็มีทายาทผู้สืบสายโลหิต และผู้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณ ได้มาร่วมกันบำเพ็ญกุศลในวันนั้นมิได้ขาดสาย ซึ่งในวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๙ นี้ ก็คงเป็นไปดังเช่นเคยมา

ส่วนพระสงฆ์สามเณรวัดเบญจมบพิตร ซึ่งอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ จำเดิมแต่เสด็จสวรรคตก็ได้ปลงธรรมสังเวชและชวนช่วยในการ ศึกษาเล่าเรียน พระปริยัติธรรมประพฤติกุศลตามระเบียบแบบแผนสวตมณต์อุทิศถวายพระราชกุศลแด่สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าทุกวัน ท้วยบท “บุญจรรยาธิสนคาถา”

เมื่อถึงปีม้งานบำเพ็ญกุศลคล้ายวันสวรรคต ทางวัดก็ได้จัดพิมพ์หนังสือแจกแก่ท่านผู้ร่วมการกุศล^๕เสมอทุกปีมา ในปีนี้พิจารณาเห็นว่าหนังสือ “พระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน” นั้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรก จำหน่ายที่ร้านหลวงในงานออกร้านนมัสการพระประจำปี ณ วัดเบญจมบพิตร เริ่มแต่วันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๔๕๐ เป็นเวลา ๕๙ ปีมาแล้ว ก่อนมาก็ได้พิมพ์แจกในงานฉลองพระชันษาพระวิมาดา ฯ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๖ และต่อมาโรงพิมพ์เอกชนได้พิมพ์ออกจำหน่ายอีกหลายคราว เพราะเป็นหนังสือที่ยังมีผู้ต้องการมาก ทั้งปรากฏในคำนำของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ สมณายกหอสมุดวชิรญาณ ตอนหนึ่งว่า “หนังสือเรื่องไกลบ้าน^๕นั้นคนทั้งหลายนับถือกันว่าดียังยิ่งเรื่องหนึ่งในพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้ต้องการหาอยู่ไม่ขาด แต่ทุกวันนี้จะหาให้บริบูรณ์ไม่ได้มานานแล้ว ถ้าพิมพ์ขึ้นใหม่คงจะมีผู้ถวายอนุโมทนาเป็นอันมาก”

แต่หนังสือพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน เป็นหนังสือใหญ่และแบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้านส่วนหนึ่งสำเนาพระราชหัตถเลขาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งเกินกำลังที่จะพิมพ์ให้จบได้ในคราวเดียว จึงแยกเอาสำเนาพระราชหัตถเลขาเรื่องไกลบ้านไปพิมพ์แจกในงานเทศน์มหาชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ ณ วัดเบญจมบพิตร ซึ่งมีกำหนดคราวเดียวเกี่ยวเนื่องกัน ส่วนงานบำเพ็ญกุศลวันสวรรคตสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าพิมพ์ “จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน”

ซึ่งหอสมุดวชิรญาณเป็นผู้รวบรวมและเรียบเรียง แม้กระนั้นก็ต้องแบ่งพิมพ์เป็นตอน ๆ ในปีนี้เริ่มพิมพ์ตั้งแต่ตอนที่ ๑ ถึง ๓ และปีต่อไปคงจะพิมพ์ตอนที่ ๔ - ๕ เป็นเล่ม ๒ ท่านผู้ได้รับแจกเล่ม ๑ ปีนี้แล้ว อาจได้รับเล่ม ๒ ในปีหน้าก็ได้ ทั้งนี้ ทางวัดประสงค์จะใคร่เชิญชวนท่านผู้ได้รับแจกหนังสือนี้ ไปแล้วได้ระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณแห่งสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ที่ได้ทรงประกอบพระราชกรณียกิจช่วยประการต่าง ๆ เป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาเป็นอันมาก จะได้เพิ่มศรัทธาและบอกกล่าวแก่บุตรหลานวงศ์วานอนุชนต่อไป

ในการบำเพ็ญกุศลวันสวรรคตสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้านั้น มีปัจจัยเหลืออยู่ก็ได้ออมไว้เพื่อใช้จ่ายในกิจการของวัด เจ้าพระคุณสมเด็จพรสังฆราช กิตติโสภณมหาเถระ ได้โปรดให้มอบแก่มูลนิธิเบญจมาบพิตร จัดตั้งเป็นทุนมูลนิธิที่ ๑๑ “ทุนวันสวรรคตพระปิยมหาราช” เพื่อใช้คอกผลในกิจการของวัด ต่อมาเมื่อปัจจัยเหลือก็ได้ส่งเพิ่มทุนเป็นลำดับ เพียงวันที่ ๒๓ ตุลาคม ๒๕๐๗ มีเงินทุนนี้อยู่ ๔๗,๑๙๓ บาท ในปี ๒๕๐๘ ที่แล้วมาเงินเหลือจากการบำเพ็ญกุศลได้ส่งเพิ่มทุนอีก ๒,๘๐๗ บาท ขณะนี้มีเงินทุนทั้งสิ้น ๕๐,๐๐๐ บาท จึงขอท่านผู้มีส่วนร่วมในการบริจาคทรัพย์บำเพ็ญกุศลนั้นได้อนุโมทนาและอุทิศถวายพระราชกุศล แก่สมเด็จพระปิยมหาราชเจ้าอีกครั้งหนึ่งด้วย

คณะสงฆ์วัดเบญจมบพิตร ขออนุโมทนาสาธุการแก่ท่านผู้ได้
ร่วมการกุศลในวันสวรรคตพระปิยมหาราชนี้ ขออำนาจคุณพระ
ศรีรัตนตรัยและพระบารมีธรรมแห่งสมเด็จพระปิยมหาราชเจ้า ได้รวม
เป็นพลวปัจจัยให้ท่านพร้อมทั้งครอบครัวเจริญยิ่งขึ้นด้วย อายุ วรรณะ
ศุขะ พละ ปฏิภาณ ธนสารสมบัติ ปราศจากอุบัตินตรายทั้งปวง
เทอญ.

วัดเบญจมบพิตร

๑ ตุลาคม ๒๕๐๙

(พระธรรมกิตติโสภณ)

เจ้าอาวาส

คำนำ

สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าฯ ภาณุภาค - สมเด็จพระ
หญิงน้อย - มีพระประสงค์จะทรงพิมพ์หนังสือเรื่องไกลบ้าน ซึ่ง
สมเด็จพระบรมชนกนาถ ฯ ทรงพระราชนิพนธ์ แด่พระราชทาน
กรรมสิทธิไว้แก่พระองค์ ถวายสนองพระคุณพระอรรคชายาเธอ - พระ
องค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ - กรมขุนสุทธาสินีนาฏ พระชนนี สำหรับจะ
ได้ทรงแจกเป็นมิตรพลี เมื่อทรงฉลองพระชันษาครบ ๖๐ ในปีกฤ
ท.ศ. ๒๔๖๖ นี้ มีรับสั่งมายังหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครให้
จัดการพิมพ์ถวาย แด่ทรงมอบหมายแก่ข้าพเจ้าอีกชั้นหนึ่ง ข้าพเจ้า
ทรงปรารถนาว่าเมื่อพิมพ์หนังสือเรื่องไกลบ้านครั้งแรกนั้น สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพเจ้าเป็นผู้
อำนวยการ เคยทราบกระแสพระราชดำริห์อยู่ ทรงขอให้ช่วยเป็นธุระ
คิดอ่านการพิมพ์ครั้งนี้ด้วยอีกครั้งหนึ่ง

ข้าพเจ้ามีความยินดีที่จะรับจัดการถวายตามพระประสงค์ ถวาย
เป็นโอกาสจะได้มีส่วนสนองพระคุณในวาระอภิลักขิตมงคลของพระอรรค
ชายาเธอ ฯ ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งข้าพเจ้าทราบอยู่แก่ใจว่า
หนังสือเรื่องไกลบ้านนี้ คนทั้งหลายนับถือกันว่าเป็นอย่างดียิ่งเรื่องหนึ่งใน
พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีผู้
ต้องการหาอยู่ไม่ขาด แต่ทุกวันนี้จะหาให้บริบูรณ์ไม่ได้มานานแล้ว ถ้า
พิมพ์ขึ้นใหม่คงจะมีผู้ถวายอนุโมทนาเป็นอันมาก อีกประการหนึ่ง

พระราชนิพนธ์เรื่องนี้ เมื่อพิมพ์ครั้งแรกเป็นการรีบเร่งยังบกพร่อง
เช่นขาดสารบาปแลรูปภาพเป็นต้น ถ้าพิมพ์ใหม่ในครั้งนี้จะแก้ไขให้
ดีขึ้นกว่าฉบับก่อนได้หลายอย่าง ด้วยเหตุที่ทั้งปวงคงพรรณามา ข้าพเจ้า
จึงเห็นว่าซึ่งสมเด็จหญิงน้อยทรงพระดำริห์จะพิมพ์ หนังสือ พระราช
นิพนธ์เรื่องไกลบ้านถวายพระชนนีในครั้งนี้เป็น การสมควรยิ่งนัก

อธิบายตำนานหนังสือเรื่องไกลบ้าน

หนังสือเรื่องไกลบ้านนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อเสด็จไปยุโรปครั้งหลัง อย่างเคย
ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องระยะทางในเวลาเสด็จประพาสทางไกลมาแต่
ก่อน ครั้นทรงพระราชนิพนธ์เป็นลายพระราชหัตถเลขา พระ
ราชทานมายังสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้านิศานภดล ซึ่งสนอง
พระเดชพระคุณสมเด็จพระบรมชนกนาถ ฯ เป็นตำแหน่งราชเลขา-
ธิการฝ่ายในอยู่ในสมัยนั้น แลพระราชทานพระบรมราชานุญาตมาให้
ผู้อื่นอ่านได้อีกบ้าง เมื่อพระราชหัตถเลขามาถึงหลายฉบับเข้าด้วยกัน
ผู้ที่ได้อ่านเห็นว่าเรื่องเสด็จประพาสซึ่งคำรัสเล่ามาในพระราชหัตถเลขา
มีข้อความต่าง ๆ เช่น ทรงพรรณาสัตว์ซึ่งได้ทอดพระเนตรเห็น แลกิจการ
ซึ่งได้ทรงทราบ ทั้งกระแสพระราชดำริห์วินิจฉัยในเรื่องนั้น ๆ น่าอ่าน
ยิ่งนัก จึงกราบบังคมทูลไปว่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในพระราช
หัตถเลขานี้ ถ้ารวบรวมพิมพ์เป็นหนังสือเรื่องขึ้นสักเรื่องหนึ่ง เห็น

จะเป็นประโยชน์มาก พระราชทานพระราชหัตถเลขาตอบมาว่า จะพิมพ์ก็ได้ แต่จะต้องตัดความซึ่งไม่ควรโฆษณาออกเสียบ้างเมื่อเสด็จกลับจะทรงตรวจตัดต้นฉบับให้พิมพ์ เรียกว่าเรื่อง “ไกลบ้าน” เป็นการยุติตั้งแต่เมื่อยังเสด็จอยู่ในยุโรป ครั้นเสด็จกลับคืนมาถึงพระนคร เมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๕๐ มีรับสั่งว่าหนังสือเรื่องไกลบ้านนั้น ควรจะพิมพ์ให้ทันจำหน่ายที่ร้านหลวง ในงานไหว้พระประจำปี ณ วัดเบญจมบพิตร อันมีกำหนดกลางเดือนอ้าย ในปีนั้นตรงกับวันที่ ๑๗ ธันวาคม แต่ทรงติดพระราชกิจต่าง ๆ จะหาเวลาทรงตรวจต้นฉบับไม่ได้ จึงดำรัสสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้ตรวจต้นฉบับแลจัดการพิมพ์ตามที่ได้ทรงพระราชดำริไว้ การพิมพ์หนังสือเรื่องไกลบ้านครั้งแรกต้องรีบเร่งทำให้ทันงานดังกล่าวมา จึงต้องพิมพ์ออกจำหน่ายที่ละตอน กำหนดเอาพระราชหัตถเลขาฉบับหนึ่ง เป็นตอนหนึ่ง ถึงกระนั้นก็พิมพ์ทันจำหน่ายงานวัดเบญจมบพิตร แต่บางตอนแล้วพิมพ์ตอนหลัง ๆ ต่อมาเป็นลำดับ จนครบจำนวนพระราชหัตถเลขา ๔๓ ฉบับ เป็นหนังสือ ๑๘๕๐ หน้ากระดาษ กำหนดให้รวมเย็บเป็นสมุดเล่มใหญ่ ๔ เล่มด้วยกัน เรื่องตำนานหนังสือไกลบ้านมีทั้งพรรณนามาจน

หนังสือไกลบ้านฉบับที่พิมพ์ใหม่ครั้งนี้ ได้แก้ไขเพิ่มเติมให้บริบูรณ์ดีขึ้นกว่าฉบับพิมพ์ครั้งแรกหลายอย่าง คือ (๑) ได้ทำคำอธิบายหมายเลขสำหรับนามบุคคลแลเรื่องราวในพระราชนิพนธ์บางแห่งให้รู้ความชัดเจนยิ่งขึ้นอย่างหนึ่ง (๒) ได้เสาะหารูปภาพเนื่องด้วยการ

เสด็จไปยุโรปครั้งหลัง เป็นรูปภาพซึ่งสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงถ่าย
เองก็มาก มาพิมพ์ประกอบกับพระราชหัตถเลขาเป็นจำนวน ๘๕ รูป
ด้วยกัน แลสมเด็จพระเจ้าฟ้า ฯ กรมพระนริศรานุวัดติวงศ์ได้ทรงเขียน
ลายใบปกประทานใหม่ด้วยอย่างหนึ่ง (๓) ได้ทำสารบบารพ์เรื่องแล
สารบบารพ์รูปเพิ่มเติมขึ้นด้วยอีกอย่างหนึ่ง (๔) ส่วนการพิมพ์ได้
ขยายนำกระดาษเป็นขนาดพับแปด เพื่อลดจำนวนเล่มสมุดลงคงแต่
๒ เล่มอย่างหนึ่ง นอกจากที่กล่าวมาได้รวบรวมจดหมายเหตุเรื่อง
เสด็จไปยุโรปครั้งหลัง อันมิได้ปรากฏในหนังสือไกลบ้าน เช่นเรื่อง
ส่งเสด็จ เรื่องการรักษาพระนครเวลาเสด็จไม่อยู่ แลเรื่องรับเสด็จ
กลับคืนพระนคร เหล่านี้เอามาเรียบเรียงตกแต่งพิมพ์ขึ้นเป็นสมุดมี
รูปภาพอีกเล่มหนึ่ง เรียกว่า “จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน”
เพิ่มเข้ากับหนังสือเรื่องไกลบ้านฉบับพิมพ์ใหม่ ครั้นนี้ รวมเป็น สมุดชุด
หนึ่ง ๓ เล่มด้วยกัน

อันพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้านนี้ เป็นหนังสือเรื่องหนึ่งซึ่ง
อ่านไม่รู้จักเบื่อ ข้าพเจ้าเองได้เคยอ่านประมาณเห็นจะราวห้าเที่ยว
หกเที่ยวแล้วก็ยังไม่เบื่อ ใครได้เคยอ่านมาแต่ก่อนก็กล่าวเช่นเดียวกัน
เพราะพระราชปฏิภาณในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงพระราชนิพนธ์กระบวนพรรณนาว่าด้วยสิ่งหนึ่งสิ่งใดก็ดี ฤๅกระบวน
บรรยายเล่าเรื่องราวอันใดก็ดี แจ่มแจ้งอ่านจับใจ ไม่เลือกว่าทรง
พระราชนิพนธ์เรื่องใด ๆ ในกระบวนนั้นแทบไม่มีผู้ที่จะเทียมถึง แล
หนังสือเรื่องไกลบ้านนี้ นอกจากคำรัสเล่าความทุกข์สุขส่วนพระองค์

ในการที่เสด็จไปครั้งนั้น ทรงพระราชนิพนธ์พรรณนาว่าด้วยถิ่นฐาน
บ้านเมือง แลบรรยายถึงขนบธรรมเนียมต่าง ๆ ของนานาประเทศ
ซึ่งเป็นเรื่องแปลก ประกอบกับกระแสพระราชดำริห์วิจารณ์อันสุขุม
คมมีภาพ แลมีเรื่องสนุกขบขันแกมกันไป จึงชวนอ่านเพลิดเพลิน
มิรู้จักเบื่อ ถึงล่วงรัชกาลที่ ๕ มาแล้ว แลนับเวลาตั้งแต่สมเด็จพระ
พุทธเจ้าหลวง ทรงพระราชนิพนธ์เรื่องไกลบ้าน มาจน บัดนี้ ได้ถึง
๑๗ ปีก็ศิ ข้าพเจ้าเชื่อว่าใครอ่านก็คงจะยังเพลิดเพลินในพระราช
ปฏิธานอยู่มิรู้สิ้น ยิ่งผู้ซึ่งเคยเป็นข้ากุนในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ก็
ยิ่งจะจับใจลึกซึ้งขึ้นไปอีก เพราะฉะนั้นบรรดาผู้ที่ได้รับหนังสือเรื่อง
ไกลบ้านฉบับซึ่งพิมพ์ใหม่ในครั้งนี้นำไปอ่าน คงจะมีความยินดี แล
ขอบพระคุณพระอรรคชายาเธอ ฯ ทุกคนเป็นแท้

อาศัยโอกาสซึ่งหอบพระสมุท ฯ ได้จัดการพิมพ์หนังสือนี้ กรรม
การหอบพระสมุท ฯ พร้อมกันถวายพระพรแก่พระอรรคชายาเธอ ฯ
กรมขุนสุทธาสินีนาฏ ในโอกาสขัตติยมงคลของพระชันษา ขอให้ทรง
เจริญพระสิริสวัสดิพัฒนามงคล พระชนมสุขสถาพรสืบไปทุกประการ
เทอญ ฯ

ดำรงราชานุภาพ สภานายก

หอบพระสมุทวชิรญาณ

วันที่ ๑๐ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๖

สารบาญ

ตอนที่ ๑	หน้า ๑
ว่าด้วยพระราชปรารภที่จะเสด็จยุโรป	๑
ประกาศการรักษาพระนคร	๓
ตอนที่ ๒	๗
ว่าด้วยส่งเสด็จ	๗
การพระราชพิธีก่อนเสด็จ	๗
เสด็จลงเรือพระที่นั่งมหาจักรีที่ท่าราชวรดิษฐ์	๑๒
ข้าราชการที่ตามเสด็จ	๑๕
ตอนที่ ๓	๑๗
ว่าด้วยการรักษาพระนคร	๑๗
ที่ประชุมสำเร็จราชการแผ่นดิน	๑๗
ที่ประชุมเสนาบดี	๑๗
ว่าด้วยวันเวลาที่ประชุมรักษาพระนคร	๑๘
ตัวอย่างโทรเลขที่มีไปมาในระหว่างเสด็จ	๒๐
ตัวอย่างระยะทางเสด็จพระราชดำเนิน	๒๓
การพระราชพิธีต่าง ๆ ในเวลาเสด็จไม่อยู่	๒๓
พระราชพิธีเถลิงศกสงกรานต์	๒๔
พระราชพิธีจรดพระนังคัล	๒๔
พระราชพิธีวิสาขบูชา	๒๕

บำเพ็ญพระราชกุศลพระอัฐิ	หน้า ๒๕
ทรงผนวชหม่อมเจ้า	๒๕
สโมสรมันเตปฤกษุริณ	๒๖
พระราชพิธีเข้าพรรษา	๒๗
พระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา	๒๗
คำถวายชัยมงคลของสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช	๓๐
คำถวายชัยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ ฝ่ายหน้า	๓๑
คำถวายชัยมงคลของพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ ฝ่ายใน	๓๓
คำถวายชัยมงคลของพวกทูตแลกงสุลต่างประเทศใน กรุงสยาม	๓๔
พระราชพิธีฉลองพระชันษา	๓๕
พระราชพิธีถือน้ำฤๅษารท	๓๖
พระราชพิธีออกพรรษา	๓๗
การพระกฐิน	๓๘
พระราชพิธีฉัตรมงคล	๓๘
เรื่องตั้งศาลาอันเตปฤกษุริณ	๔๐

จดหมายเหตุประกอบเรื่องไกลบ้าน

ตอนที่ ๑

ว่าด้วยพระราชปราชญ์

เมื่อปีมะเมีย รัตนโกสินทรศก ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๙) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรารภว่า มีพระอาการประชวรไม่ทรงสบายมานานแล้ว เมื่อได้เสด็จไปประพาสแด่ดอนพักตามหัวเมือง ก็กลับทรงพระสำราญไปชั่วคราว แต่ครั้งกลับทรงประพบัติพระราชกิจกรากกว่าเข้าก็ตี หรือเวลากระทบถูกฤดูแปรไม่ปรกติก็ตี ก็กลับทรงไม่สบายไปอีก แต่เป็นดังนี้มาหลายคราวถึงสัณทรวงสังเกตเห็นพระอาการกำเริบขึ้นกว่าแต่ก่อน ดอกเตอร์โบเมอร์ ผู้เป็นแพทย์ประจำพระองค์^๑ ตรวจพระอาการลงเนื้อเห็นสันนิษฐานว่า โภชรสบายในพระกายไม่เป็นไปสม่าเสมอ พระโรคเช่นนั้นไม่ถูกแก่อากาศชั้นในฤดูฝนชุกหรือร้อนจัด เช่น ในฤดูคิมหะในสยามประเทศนี้ จึงเฝ้ารักษาไม่หายได้ ควรจะเสด็จแปรสถานไปหาอากาศประกอบแก่การรักษาพระโรคจึงจะหาย ก็แลตำบลที่จะรักษาพระโรคได้เหมาะที่สุดก็มีแต่ในประเทศยุโรป แลมีแพทย์ผู้เชี่ยวชาญการรักษาโรคเช่นนั้นที่ประชวรนั้น จึงกราบบังคมทูล ฯ แนะนำในหน้าที่ของแพทย์

๑ ที่จริงดอกเตอร์เรห์เตอร์ ที่ได้เป็นที่พระยาประเสริฐสุนทราศรัยในรัชกาลปัจจุบันนี้ เป็นแพทย์ประจำพระองค์ แต่เวลานั้นกราบถวายบังคมลาไปเยี่ยมบ้านชั่วคราวโปรดฯ ให้ดอกเตอร์ โบเมอร์ แพทย์ในกรมทหารเรือเป็นผู้แทนในหน้าที่แพทย์ประจำพระองค์

ขอให้เสด็จไปรักษาพระองค์ในยุโรป บำรุงพระองค์ให้คืนเป็นปกติ แต่ในเวลาพระโรคยังไม่เจริญกล้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงปลุกษาพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ แลท่านเสนาบดีต่างก็เห็นชอบตามคำแพทย์ ลง^๕เนื้อเห็นกราบบังคมทูล ๖ ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยอมเป็นสำคัญแก่ราชการบ้านเมือง เมื่อไม่ทรงพระสำราญอยู่ทราบใด ก็เชื่อว่าขัดข้องแก่ประโยชน์ของราชการบ้านเมืองอยู่ทราบนั้น ถ้ามีทางที่จะรักษาพระองค์ให้หายประชวรเป็นปกติได้ สมควรจะเสด็จไปรักษาพระองค์ จะได้มีกำลังทรงเป็นภาระธุระในราชการบ้านเมืองเหมือนอย่างเดิม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงพระอนุมัติตามคำที่กราบบังคมทูล ๖ จึงโปรด ๖ ให้เตรียมการที่จะเสด็จยุโรปอีกครึ่งหนึ่ง.

ทรงพระราชดำริเห็นว่าเมื่อเสด็จยุโรปคราวก่อน (เมื่อพ.ศ. ๒๔๔๐) เป็นครั้งแรกที่จะเสด็จไปเจริญทางพระราชไมตรีถึงราชสำนักในนานาประเทศ แลเป็นครั้งแรกที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะได้เสด็จไปต่างประเทศไกลถึงปานนั้น ทั้งชาวยุโรปแลประชาชนชาวพระนครนี้ ยังไม่คุ้นเคยแก่การเสด็จเช่นนั้นมาแต่ก่อน จึงได้โปรด ๖ ให้จัดขบวนเสด็จเป็นอย่างดีทางราชการ ทรงเรือพระที่นั่งมหาจักรีมีบริวารโดยเสด็จฝ่ายทหารพลเรือนเต็มตามตำแหน่งไปจนถึงยุโรป แต่ครั้งนี้จะเสด็จไปเพื่อประโยชน์รักษาพระองค์เป็นสำคัญ ถึงแม้ว่าจะเสด็จไปเยี่ยมเยียนยังราชสำนักในนานาประเทศที่จะเสด็จไปถึง ก็ได้ทรงคุ้นเคยอยู่แล้วโดยมาก ไม่จำเป็นต้องจัดการเสด็จเป็นทางราชการอันต้องเสียค่าใช้จ่ายมากเหมือนครั้งก่อน จึงโปรด ๖ ให้จัดกระบวนเสด็จเป็นอย่างดี

ไปรวต มีราชบริพารโดยเสด็จแต่ที่จำเป็น จะทรงเรือพระที่นั่งมหาจักรีไปเพียงสิงคโปร์ แต่นั้นจะเสด็จโดยเรือเมล์ทั้งขาไปและขากลับ ส่วนการรักษาพระนครในเวลาเสด็จไม่อยู่นั้น เมื่อเสด็จยุโรปครั้งแรก ได้โปรด ฯ ให้สมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ ทรงสำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร พร้อมด้วยมนตรีที่ปรึกษา ซึ่งทรงสถาปนาไว้ ในครั้งนั้นทรงพระราชดำริเห็นว่า สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ก็ทรงสำเร็จการศึกษาเสด็จกลับมารับราชการแผ่นดินอยู่แล้ว จึงโปรด ฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงสำเร็จราชการแผ่นดินรักษาพระนคร พร้อมด้วยมนตรีที่ปรึกษา แลเสนาบดีเจ้ากระทรวงทั้งปวง โปรด ฯ ให้ประกาศกระแสพระบรมราชโองการในการรักษาพระนครดังนี้

ประกาศการรักษาพระนคร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกัน ว่า การซึ่งเสด็จพระราชดำเนินจากกรุงเทพ ฯ ณ วันที่ ๒๗ มีนาคมไป ประพาसประเทศยุโรปครั้งนี้ ประมาณเวลาจนกว่าจะเสด็จกลับคืนพระนครราวสัก๗เดือนเศษ ถึงแม้ว่าเมืองนานาประเทศที่จะประทับอยู่ย่อมเป็นหนทางห่างไกลจากกรุงสยามมากก็ดี แต่ว่ามีโทรเลขติดต่อกันกับกรุงเทพ ฯ อยู่ เมื่อมีเหตุการณ์สำคัญอันใดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นพระราชกิจฤๅที่จำเป็นจะต้องเป็นพระราชธุระเกิดขึ้นแล้ว ก็เคยได้กราบบังคมทูลพระกรุณา แลได้รับพระราชทานกระแสพระบรมราชโองการตลอด

ทุกเวลาในไม่ช้านัก ทั้งเช่นเคยเปนมามาในเวลาเสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสยุโรปครั้งก่อนแล้ว

แต่กระนั้นก็ดี ยังมีพระบรมราชประสงค์อยู่ยิ่งกว่า จะไม่ให้
ราชการแผ่นดิน ซึ่งเคยทรงเป็นพระราชธุระอยู่เสมออันต้องก่งค้ำ
สำเร็จช้าเวลาไป เพราะเหตุที่ไม่ได้ประทับอยู่ในพระมหานครนี้ได้เลย
แลทรงพระราชดำริเห็นว่า บางทีจะมีราชการแผ่นดินอยู่บางอย่างที่จะ
ต้องทอดลอง เพื่อจะได้มีพระราชดำรัสสั่งเป็นสิทธิขาดไปโดยฉับพลัน
แลการอันนั้น ไม่พอที่จะต้องมีโทรเลขไปกราบบังคมทูลพระกรุณาให้
เนินเข้าไปไม่ทันทั่วทั้งของการที่จำเป็นจะกระทำให้สำเร็จไปดังนี้

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานอำนาจในราชกิจที่
จะรักษาพระนครในระหว่างเวลาเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรปครั้ง
นี้ไว้ แก่สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ มกุฎราชกุมาร
แลให้ทรงเป็นประธานในที่ประชุมทั้ง ๒ อย่างที่กล่าวต่อไป แลให้ทรง
บังคับบัญชาการทั้งปวงสิทธิขาดทั่วไป พร้อมด้วยที่ประชุมทั้ง ๒ อย่าง
นี้ คือ

อย่างที ๑ ที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษาพระนครณกรุงเทพ ฯ
นี้มีที่ปรึกษา คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุ-
วงศ์วรเดช พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ พระเจ้า
น้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่น
นครไชยศรีสุรเดช

อย่างที ๒ ที่ประชุมเสนาบดีนั้น มีเสนาบดีแลผู้แทนเสนาบดี
ทุกกระทรวง แต่ถ้าเสนาบดีกระทรวงใดจะป่วยไข้ ฤ็มีกิจราชการไป
ตามเสด็จพระราชดำเนินครั้งนี้ก็ดี ฤ็มีราชการไปในหัวเมืองก็ดี ทรง
พระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ปลัดทูลฉลองในกระทรวงนั้นอยู่ในที่ประชุม
แทนเสนาบดีตลอดชั่วเวลานั้น

แลให้พระยาศรีสุนทรโวหาร^๑ เปนสภาเลขานุการสำหรับที่
ประชุมทั้ง ๒ อย่างนี้ด้วย แลให้ประชุมกันเนื่อง ๆ ตามเวลาที่สมควร
จะกำหนดไว้

ถ้ามีการอันใดเช่นกล่าวมาข้างต้นนี้เกิดขึ้น สมควรจะกราบ
บังคมทูลพระกรุณาก่อนที่จะทรงบังคับบัญชาไปได้แล้ว ก็ให้รีบกราบ
บังคมทูลไปทางโทรเลข

แต่ถ้ามีเหตุการณ์อันใดอันหนึ่ง ซึ่งเป็นการร้อนเร็วก็ดี ฤ็
เป็นกิจไม่สำคัญพอที่จะถึงต้องกราบบังคมทูลพระกรณาก็ดี เมื่อการ
นั้นเป็นกิจซึ่งเคยพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัย โดยไม่เคยได้
ปรึกษาเสนาบดีแล้ว ก็ให้พร้อมกับที่ประชุมผู้สำเร็จราชการรักษา
พระนครคาดการเทียบเคียงกับพระราชนิยม แลแบบอย่างที่เคยแลควร
แก่เหตุการณ์นั้นบังคับบัญชาไปให้สำเร็จแล้ว จึงกราบบังคมทูลพระ
กรุณาออกไปภายหลัง

เมื่อการนั้นเป็นกิจที่เคยโปรดเกล้า ฯ ให้เสนาบดีประชุมปรึกษา
กัน ก็ให้พร้อมกับที่ประชุมเสนาบดีบังคับบัญชาไปให้ตลอดทุกประการ

๑ พระยาศรีสุนทรโวหาร (กมล สาลักษณ์) ได้เป็นพระยาศรีภูริปรีชา ใน
รัชกาลปัจจุบันนี้

สุดแต่การที่ควรจะให้สำเร็จทุกอย่างนั้น สำเร็จได้ทั่วไปให้ทันการทันเวลาอันควร อย่าให้คั่งค้างขวางขัดอยู่เสียเวลาไปโดยใช่เหตุ

ถ้าหน้าที่ราชการใด ๆ ซึ่งเป็นตำแหน่งทรงพระกรุณาโปรดตั้งจะว่างลง ด้วยมีเหตุประการใด ๆ ก็ให้ทรงจัดสรรผู้ทำการหน้าที่ตำแหน่งนั้นแทนไปก่อนจนกว่าจะทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งแต่งตั้งใหม่สืบไป แต่ถ้าผู้ใดทำราชการในหน้าที่ตำแหน่งใด ๆ จะประพฤติตนปฏิบัติราชการไม่ชอบด้วยพระราชกำหนดกฎหมาย ก็ให้ทรงถอนคืนผู้นั้นไว้เสียก่อน แล้วจัดสรรผู้อื่นทำการแทนในตำแหน่งนั้น ๆ ไปจนกว่าจะได้รับพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยในคดีอันนี้ด้วย

ให้ข้าราชการทุกตำแหน่งพึงบังคับบัญชาให้เข้าใจแน่นอน ตามพระราชกำหนดกฎหมายแลกระทำตามทุกสิ่งทุกประการ เทอญ

ประกาศมาแต่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง กรุงเทพฯ ฯ ณ วันเสาร์ที่ ๑๖ มีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๕
เป็นวันที่ ๑๔๐๐๔ ฤกษ์ปีที่ ๓๙ ในรัชกาลปัตยุบันนี้

ตอนที่ ๒

ว่าด้วยสังเสด็จ

เมื่อเตรียมการพร้อมเสร็จแล้ว ถึงวันที่ ๒๔ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๔) เริ่มการพระราชพิธีสำหรับเสด็จทางไกล ครั้งนี้โปรดฯ ให้ทำแท่งสังเขปพอมิให้เสียราชประเพณี พิธีวันแรกนิมนต์พระสงฆ์ ตำแหน่งพระปริตไทย ๔ รูป มอญ ๔ รูป สวคมนต์พระที่นั่งกุสिताภิรมย์ เสด็จนำพระพุทธรูปมณฑลสำหรับจะได้อบรมมุขากิเชก แลสวดต่อมาในวันที่ ๒๕ ที่ ๒๖ มีนาคมอีก ๒ วัน

ในวันที่ ๒๔ มีนาคมนั้น เสด็จฯ ไปยังวัดบวรนิเวศฯ ทรงนมัสการพระพุทธรูปชินสีห์ พระศาสดา แลพระอัฐิพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมสมเด็จพระปวเรศวริยาลงกรณ์ เสด็จไปทรงบูชาพระพุทธรูปชินราช ณ วัดเบญจมบพิตร.

วันที่ ๒๕ มีนาคม เวลาบ่าย เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก สมเด็จพระรูปศิริโสภาคย์ มหามานนาธิป กรมสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี กรมสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี กรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ พระเจ้า

บรมมหารัชมังคลาจารย์ กรมสมเด็จพระสุทธานราชาประยูร รวม ๑๒ พระ
โกษาธิบดี ประดิษฐานบนพระที่นั่งเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
แลเชิญพระอัฐิพระชนกในกรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย พระชนกในกรม
สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี พระชนนีในกรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย
พระชนนีในกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี รวม ๕ พระโกษา
ออกประดิษฐานบนโต๊ะทองคำวันตก แห่งพระที่นั่งเศวตฉัตร ใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเหมือนกัน.

ครั้นเวลาบ่ายค่ำเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงรถ
พระที่นั่งจากสวนดุสิตมาสู่พระบรมมหาราชวัง ประทับ ณ พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย ทรงจุทียนเครื่องนมัสการเครื่องทองน้อย เทียน
ทองเทียนเงิน บูชาพระบรมอัฐิแล้ว ทรงทอดผ้าไตรตามฉลาก
พระนาม ๑๖ ไตร นิมนต์พระสงฆ์ซึ่งสถิตยวัตร หรือส่วนตัวเนื่องต่อ
พระบรมอัฐิ แลพระอัฐิสถับปรกณมีตามลำดับดังนี้ คือ ที่ ๑
พระธรรมเจดีย์ (เข้ม) วัดพระเชตุพน ที่ ๒ พระคุณาจารย์วัตร
แทนสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฤทธิ) วัดอรุณราชวราราม ที่ ๓
พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต วัดราชบพิธ อัน
เป็นพระราชนัดดาในรัชกาลที่ ๓, ที่ ๔ พระสาสนโสภณ (อ่อน) วัด
ราชประดิษฐ์ ที่ ๕ พระธรรมไตรโลกาจารย์ (ม.ร.ว. เจริญ) วัด
ระฆังโฆสิตาราม ที่ ๖ พระวิเชียรมุนี (ภู) วัดบวรนิเวศวิหาร ที่ ๗ พระ
วินัยกิจจาภิเษก (ปั้น) วัดราชญาติฐานัน ที่ ๘ พระธรรมปัทมญาณจารย์

(สาธ) วัดหงส์รัตนาราม ที่ ๙ พระครูปริชาเฉลิม วัดเฉลิมพระ
เกียรติ ที่ ๑๐ พระเทพกวี (เจริญ) วัดเทพศิรินทราวาส ที่ ๑๑
พระสมุห์แทนพระสังวรวิมล วัดราชโอรส ที่ ๑๒ พระคุณวงศ์ (สน)
วัดปรมัยยิกาวาส พระสงฆ์อนุโลมตามพระอัฐิ ซึ่งประดิษฐานบนโต๊ะ
ทองนั้น นั่งตามลำดับพระอัฐิตั้งนี้เหมือนกัน คือ นั่งที่ ๑ พระปลัด
วัดหนึ่ง ที่ ๒ พระปลัดวัดเขมาภิรตาราม ที่ ๓ พระสมุห์วัดหนึ่ง
ที่ ๔ พระมหาอยู่ เปரியุ ๙ ประโยก วัดเทพศิรินทราวาส ครั้น
สดับปกรณ์เสร็จแล้ว พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสถาพรพิริยภรต
ถวายเป็นพระสาสนโสภณถวายอติเรก พระธรรมไตรโลกาจารย์ถวาย
พระพรลา พระสงฆ์กลับแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไป
ยังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ในที่นี้เจ้าพนักงานได้เชิญพระไชยวัฒน์
ประจำรัชกาลปัจจุบันนี้องค์ ๑ พระไชยเนาวโลหะ ๒ องค์ มาประดิษ-
ฐานบนโต๊ะศิลา พร้อมด้วยพระเต้าน้ำพระพุทธรมณฑ์ แลดอกไม้แทน
รูปที่หน้าพระพุทธรัตนปฏิมากรด้วย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จในอุโบสถ ทรงเครื่องนมัสการแลเทียนทองเทียนเงิน บูชาพระ
มหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร พระพุทธรูป
ปางสมาธิปางนาคปรก แลพระสัมพุทธพรรณีพระสงฆ์รวม ๓๕ รูป มีพระ
สุเมธาจารย์ (ศรี) วัดชนะสงครามเป็นประธาน ถวายศีลเจริญพระ
พุทธรมณฑ์จบแล้ว ถวายอติเรก ถวายพระพรลา พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จกลับสู่วังสวนกุหลาบเวลา ๒ ทุ่มเศษ

วันที่ ๒๖ มีนาคม เวลาเช้า ๔ โมงเศษ โปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ

พระบรมโอรสาธิราช มกุฎราชกุมาร เสด็จไปทรงจุดเทียนเครื่อง
นมัสการ แลทรงอัญชาศพระสงฆ์ซึ่งเจริญพระพุทธมนต์เมื่อคืนนี้ที่ใน
พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา
ถวายอติเรก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จกลับ เข้า ๕ โมงเศษ

เวลาบ่าย เจ้าพนักงานได้จัดตั้งพระแท่นมณฑลณห้องบรรณาคม
พระที่นั่งอัมพรสถาน ประดิษฐานพระไชยวัฒน์ประจำรัชกาลปัจจุบัน
นี้องค์ ๑ พระไชยเนาวโลหะ ๒ องค์ พร้อมด้วยพระแท่นน้ำพระพุทธ-
มนต์ ตั้งเครื่องนมัสการแลพระแท่นทรงกราบเตรียมไว้พร้อมแล้วเวลา
ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้นิมนต์พระ
สงฆ์ ๒๐ รูปขึ้นไปบนพระที่นั่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรง
เครื่องนมัสการ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสซึ่งเป็น
ประธานถวายศีลแล้ว พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ สัตตปริตโหรีบูชา
เทวคาตามธรรมเนียม พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบแล้ว ถวาย
อติเรก ถวายพระพรลา เวลายามเศษพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลลออง
ธุลีพระบาท ถวายคำนับ กลับจากที่เฝ้า ฯ

วันที่ ๒๗ มีนาคม เวลาเช้า ๒ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว เสด็จออกห้องบรรณาคม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ
พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสถวายศีลแล้ว พระสงฆ์
รวมทั้งพระมหาพินเปริยญ ๘ ประโยค วัดเบญจมบพิตร ซึ่งจะได้รับ
พระราชทานพัทธเปริยญ ๙ ประโยคในวันนี้ด้วย เป็น ๒๑ รูปถวายพระ

พระจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำพระสงฆ์ลงไปนั่งโต๊ะ
 รับพระราชทานฉนั้น ณ ห้องทอง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแลพระ
 บรมวงศานุวงศ์ทรงองค์าสพระสงฆ์ ครั้นนั้นแล้วขึ้นมาพร้อม ณ ห้อง
 บรรณาคม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเครื่องสังเว
 แล้วเสด็จสู่พระแท่นสรง เจ้าพนักงานกรมภูษามาลา กรมสนมพลเรือน
 ถวายพระแต่น้ำพระปริตแล้ว พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวชิรญาณ-
 วโรรสถวายน้ำพระพุทธมนต์ แล้วไห้ถวายพระแต่นพเคราะห์ แล
 ซีพื่อพราหมณ์ถวายน้ำกรณน้ำสังข์ ในเมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงมุรธาภิเศกนั้น พระสงฆ์สวดไชยมงคลคาถา พราหมณ์เป่า
 พระมหาสังข์ กรมแสงในแกว่งไม้บัณเฑาะว์ เจ้าพนักงานประโคม
 แตรสังข์ดุริยดนตรี เสร็จการสรงมุรธาภิเศกแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
 พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศขาวสำหรับจอมพลทหารเรือ ทรง
 ประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออก ณ ห้อง
 บรรณาคม พระราชทานไครพักเปรียญ ทั้งพระมหากษัตริย์เบญจ-
 บพิตร ซึ่งเดิมเป็นเปรียญ ๘ ประโยค เป็นเปรียญ ๙ ประโยค พระ
 สงฆ์สวดชัยันโต พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนทองเทียน
 เงิน พระราชทานไห้มหาดเล็กเชิญไปพร้อมด้วยเครื่องสังเวไปสักการะ
 พระสยามเทวาธิราช พระมหาเศวตฉัตรในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
 พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระพุทธรัตน
 ปฐมกร พระพุทธชินราช พระพุทธชินสีห์ แลพระพุทธบุษยรัตน
 หอเสถียรธรรมปริต หอแก้วพระภูมิ พระหลักเมือง เจ้าหอกลอง

พระคลังทอง พระคลังเงิน พระคลังเชือกบาศ แล้วทรงประเคนหมาก
พลูเทียนรูปแก่พระสงฆ์ ๆ ถวายอนุโมทนาด้วยอักษะปสาทสูตรคาถา
พระสงฆ์รับสัพพี แลถวายอติเรก รับสัพพพุทธานจบแล้ว ถวายพระ
พรลา ไปรคเกล้า ๆ ให้เจ้าพนักงานจัตถมอ์เตอร์การับพระสงฆ์ไป
คอยส่งเสด็จ พระราชดำเนียรที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แลพระสงฆ์
ซึ่งเจริญพระพุทธมนต์ที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อวันที่
๒๕ นั้น ก็ได้มาสมทบที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยด้วยเหมือนกัน

ครั้นได้ปฐมฤกษ์ เวลา ๔ โมงกับ ๑๔ นาที ๔๔ วินาที พระ
โหราธิบดีลั่นฆ้องไชยให้สัญญาณ เจ้าพนักงานประโคมไตรสังข์ดุริยดนตรี
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลงจากพระที่นั่งอัมพร-
สถาน ทรงรถพระที่นั่งพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เสด็จ
พระราชดำเนินโดยกระบวนรถม้า ไปประทับ ณ พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย
มีพระราชปฏิสันถารแก่พระสงฆ์ พระบรมวงศานุวงศ์ ราชทูตผู้แทน
รัฐบาลต่างประเทศ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายหน้าฝ่ายใน ที่
มาเฝ้าส่งเสด็จ

เวลาเช้า ๔ โมง ๔๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
พระราชดำเนินสู่เรือพระที่นั่งมหาจักรี ทันทีนั้นพระสงฆ์สวดไชยมงคล
คาถา ทหารบกทหารเรือได้พร้อมกันกระทำวันธยาวัธ เป้าเพลง
สรรเสริญพระบารมี แลยิงปืนสลุตเสียงแซ่พร้อมกัน แล้วพระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ๆ ให้สมเด็จพระนางเจ้า

พระบรมราชินีนาถ เสด็จมาส่งเสด็จถึงในเรือพระที่นั่ง แล้วเสด็จ
กลับขึ้นตำราชวรดิษฐ พร้อมด้วยพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนคร-
ไชยศรีสุรเดช เวลาเช้า ๕ โมง เจ้าพนักงานใช้จักรเรือพระที่นั่งออก
จากตำราชวรดิษฐขึ้นไปกลับลำที่สามเสน แล้วล่องลงมาผ่านตำราช-
วรดิษฐเวลา ๕ โมง ๓๐ นาที เวลาที่เรือพระที่นั่งผ่านลงไปใน
บรรดาทหารบกทหารเรือ ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายใน กับราชทูต
ผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ ซึ่งมาส่งเสด็จพระราชดำเนิน ใต้พร้อมกัน
กระทำการเคารพอีกครั้งหนึ่ง

ตั้งแต่เรือพระที่นั่งล่องผ่านตำราชวรดิษฐไปแล้ว พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสำราญพระราชหฤทัย เสด็จประทับที่ท้ายเรือ
พระที่นั่ง พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย
เวลาบ่ายโมงเสวยกลางวัน

เวลาบ่ายโมงเศษเรือพระที่นั่งผ่านบ่อมแปลงไฟฟ้า เมืองนคร
เขื่อนขันธ์ เจ้าพนักงานประจำบ่อมได้ยิงปืนสลุตตามธรรมเนียม บ่าย
โมงหนึ่ง ๔๕ นาที ถึงพระสมุทรเจดีย์ แล้วเรือพระที่นั่งผ่านบ่อม
ผีเสื้อสมุทร เจ้าพนักงานประจำบ่อมยิงปืนสลุตเหมือนกัน เวลาบ่าย
๒ โมง เรือพระที่นั่งทอดสมอหน้าเมืองสมุทรปราการ มีพระยาสมุทร
บุรานุรักษ์ ผู้ว่าราชการเมือง ๑ หลวงสิทธิศักดิ์สมุทรเขตร ปลัดเมือง ๑
หลวงราชายสาธก เจ้าพนักงานกรมศุลกากร ๑ หลวงประชาสโมสร
ปลัดกรมกองตระเวน ๑ หลวงประสงค์สารการ ผู้พิพากษา ๑ ขุน

มณูญกิจวิจารณ์ ผู้ช่วยผู้พิพากษา ๑ รวม ๖ นาย ขึ้นมาเฝ้าทูลลออง
 ธุลีพระบาท ท่อไปอีกครู่หนึ่ง เจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี มา
 เฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทโดยเรือสทิมลอนซ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้า
 อยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ จารัสห้ามไม่ให้เจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ
 ขึ้นมาเฝ้าบนเรือพระที่นั่ง เพราะทรงพระราชดำริเห็นว่าท่านแก่ชรา
 ปลดเปลี่ยง จะเป็นการลำบาก จึงเสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาด
 พระบาท ลงไปรับสั่งปฏิสันถารกับเจ้าพระยาภาณุวงศ์ ฯ ที่เรือ
 สทิมลอนซ์

เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ ซึ่ง
 ตามมาส่งเสด็จพระราชดำเนินในเรือพระที่นั่งเพียงเมืองสมุทรปราการ
 นั้นได้เรียงพระองค์ แลเรียงตัวกันกราบถวายบังคมลา

ครั้นพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการกราบถวายบังคมลาทั่ว
 กันแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสพระราชทานพระ
 บรมราโชวาท แลพระราชทานพรแก่พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ
 ทั้งปวง ครั้นเสร็จแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการก็กราบถวาย
 บังคมลาลงจากเรือพระที่นั่งมหาจักรี ไปสู่เรือไฟเล็กพร้อมกัน ให้
 ถวายชัยมงคลโดยความภักดี

เวลาย่ำค่ำ เรือพระที่นั่งมหาจักรีออกจากหน้าเมืองสมุทรปราการ
 ล่องลงไปทอดสมอรอน้ำอยู่ที่ทุ่นดำ จะต้องรอน้ำที่นั่นเวลา ๘ ทุ่มจึง
 จะข้ามสันดอนออกไปได้

เวลา ๒ ทุ่มเศษประทับที่โต๊ะเสวย วันนี้อากาศดี ลมพัดเย็น ฯ

เวลา ๘ หุ่มีเศษออกเรือพระที่นั่งจากสันดอน พระยาสมุทบุรานุรักษ์
แลข้าราชการเมืองสมุทปราการกราบถวายบังคมลากลับ

เจ้านายแลข้าราชการที่ตามเสด็จพระราชดำเนินในครั้งนี้ จัดเป็น
สองพวก คือเจ้านายแลข้าราชการในส่วตแลนอกส่วต

ในส่วต คือ นายพลโท สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
ขุนนครสวรรค์วรพินิต ผู้บัญชาการทหารเรือ ๑ นายพลโท เจ้าพระยา
สุรวงศ์วัฒนศักดิ์ (โต) ตำแหน่งสมุหราชองครักษ์ ๑ พระยาบุรุษ
รัตนราชพัลลภ (นพ) ตำแหน่งกรมวัง ๑ พระรัตนโกษา (เล็ก)
ตำแหน่งราชเลขาณูการ ๑ นายพันเอก หม่อมมนเรนทรราชา (ม.ร.ว.
สิทธิ) ตำแหน่งราชองครักษ์ ๑ รวม ๕

เจ้านายแลข้าราชการนอกส่วตนั้น คือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
หลวงประจักษ์ศิลปาคม ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรรพศาสตร์
ศุภกิจ ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ๑ พระเจ้าลูก
ยาเธอ พระองค์เจ้าอรุณวงศ์รัชมโกษ ๑ รวมเจ้านาย ๔ พระองค์
แลข้าราชการ คือ เจ้าหมื่นเสนอไชยราช (อ้น) ๑ หลวงศักดิ์ นาย
เวร (ม.ร.ว. ลบ) ๑ หลวงฤทธิ์ นายเวร (พื่อน) ๑ หลวงสรลักษ์ณ
ลิขิต (ม่วย) ๑ นายพินิตราฐการ (แฉ่ง) ๑ รวม ๕ นาย

กับมีนักเรียน หม่อมเจ้าทองหล่อ ซึ่งเป็นนักเรียนพิเศษ ได้รับ

พระราชทานเงินค่าเล่าเรียนส่วนพระองค์ ๑ นายประดิษฐ์ บุตรพระ
รัตนโกษา นักเรียนกระทรวงการต่างประเทศ ๑ นายจิตร นักเรียน
กระทรวงยุติธรรม ๑ รวมนักเรียน ๓ กับมีมิสเตอร์ เวสเทินกาด
ซึ่งโปรดเกล้า ฯ ให้โดยเสด็จพระราชดำเนิรไปถึงเมืองย่นัวอีกคน ๑

ตอนที่ ๓

ว่าด้วยการรักษาพระนคร

ในเวลาเมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จไปยุโรปครั้ง
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงสำเร็จ
ราชการแผ่นดินรักษาพระนคร พร้อมด้วยที่ประชุมทั้ง ๒ สภา คือ
สภาที่ปรึกษาและสภาเสนาบดี ตั้งแจ้งอยู่ในประกาศพระบรมราชโองการ
ซึ่งพิมพ์ไว้ในตอนที่ ๑ นั้น ผู้เป็นสมาชิกในที่ประชุมทั้ง ๒ สภา คือ

ที่ประชุมสำเร็จราชการแผ่นดิน

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ ทรงเป็นประธาน ๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ-

วรเดช ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ๑

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ ๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วร-

เดช ๑

ที่ประชุมเสนาบดี

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เสด็จประทับเป็นประธาน ๑

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ-

วรเดช ๑

เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง
ดำรงราชานุภาพ ๑

เสนาบดีกระทรวงกลาโหม พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นนคร
ไชยศรีสุรเดช ๑

เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
หลวงเทวะวงศ์วโรปการ ๑

เสนาบดีกระทรวงนครบาล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวง
นเรศวรฤทธิ์ ๑

เสนาบดีกระทรวงวัง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรม
หลวงนริศรานุวัติวงศ์ ๑

เสนาบดีกระทรวงพระคลัง พระยาสุรียานุวัตร ๑

เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ ๑

เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม (พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นราช
บุรุษิเรกฤทธิ์ ไปตามเสด็จ ฯ) พระยาจักรปาณีปลัดทูลฉลองแทน ๑

เสนาบดีกระทรวงธรรมการ เจ้าพระยาวิชิทวงศ์วุฒิไกร ๑

เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ พระยาสุขุมณัยวินิต ๑

ผู้บัญชาการทหารเรือ (สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุน
นครสวรรค์วรพินิตไปตามเสด็จ ฯ) พระยาเทพอรชุน ปลัดทูลฉลอง
แทน ๑

ราชเลขาการ (พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์
ไปตามเสด็จ ฯ) พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นปราจิณกิติบดี แทน ๑

พระยาศรีสุนทรโวหาร(กมล)เป็นตำแหน่งเลขาการทั้ง ๒ สภา
ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจาก พระนครไปแล้ว

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช มีรับสั่งชักชวนพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยไปประชุมกันที่หน้าพระที่นั่งอภิเชษฐสถิตในเวลาบ่ายทุก ๆ วัน อย่างเช่นเคยเข้าเฝ้า ฯ เมื่อเสด็จอยู่พระนคร ส่วนพระองค์ก็เสด็จมาประทับเป็นประธานทุกวัน ข้าราชการจะกราบบังคมลาไปรับราชการหัวเมืองก็ดี หรือข้าราชการซึ่งกลับมาจากหัวเมืองก็ดี เจ้ากระทรวงก็นำเฝ้าตามธรรมเนียม ณ ที่นั้น ครั้นเวลาพลบค่ำเสร็จการเฝ้าแล้วถ้าเป็นวันอังคาร วันพุธ วันศุกร์ แลวันเสาร์ โปรดให้ประชุมสภาที่ปลูกขาราชการรักษาพระนคร ถ้าเป็นวันจันทร์ แลวันพฤหัสบดี โปรดให้ประชุมสภาเสนาบดี มีการประชุมที่ในพระที่นั่งอภิเชษฐสถิต ไปจนเวลาราว ๒ หุ้มจึงได้เลิกทุก ๆ คืนมิได้ขาด เว้นแต่วันอาทิตย์กับวันที่มีการพระราชพิธีอื่น จึงเว้นการประชุมเช่นกล่าวมา

อนึ่งโปรดให้สร้างกระโจมสำหรับปิดประกาศตั้งไว้ในสนามหญ้าหน้าพระที่นั่งอภิเชษฐสถิต แลเมื่อใดได้ทรงรับพระราชโทรเลข หรือโทรเลขราชทูตแลกงสุลบอกข่าวมาให้ทราบเรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จไปถึงที่ใด ก็โปรดให้คัดสำเนาไปปิดไว้ที่กระโจมประกาศให้พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการทราบในวันนั้น แลให้พิมพ์ในหนังสือราชกิจจานุเบกษา ให้มหาชนชาวพระนครได้ทราบด้วยทุก ๆ คราว (แต่โทรเลขที่มีไปมาใช้ภาษาอังกฤษ เพื่อความสะดวกในการส่งแล้วจึงแปลออกโฆษณาเป็นภาษาไทย) จะนำมาพิมพ์ไว้บางฉบับพอให้เห็นเป็นตัวอย่างดังนี้

โทรเลขพระพิเทศพานิช กงสุลเยเนอราลสยามมีมาแต่เมือง
สิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๓๑ มีนาคม เวลาเช้า ๕ โมง รับที่กระทรวงการต่าง
ประเทศ วันเดียวกันนั้น เวลาบ่าย ๒ โมง ๓๐ นาที

“ทูลกรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ พระบาทสมเด็จพระเจ้า-
อยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินถึงที่นี่ เวลา ๓ โมงเช้าวันนี้ โดยความ
ผาสุก

(ลงนาม) แอนเดอสัน”

พระราชโทรเลขพระราชทานมาแต่เมืองสิงคโปร์ เมื่อวันที่ ๑
เมษายน ร.ศ. ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๕๐) ได้รับวันที่ ๒

“ถึงมกุฎราชกุมาร เมื่อเข้าเจ้าเมืองสิงคโปร์มาหาและได้ไป
เยี่ยมตอบ แลตอนบ่ายจะไปเมืองยะโฮ

สยามินทร์”

นอกจากข่าวโทรเลข ถ้าทรงได้รับพระราชหัตถเลขาทราบราย
การเสด็จฯ ประกาศเมื่อใด ก็โปรดให้คัดเรื่องเสด็จประพาสพิมพ์ใน
หนังสือราชกิจจานุเบกษาให้มหาชนทราบด้วย จะคัดมาพิมพ์ในที่นี้แต่
ตอนหนึ่งพอให้เห็นเป็นตัวอย่าง เพราะรายการที่เสด็จประพาสปรากฏ
โดยพิสดารอยู่ในหนังสือเรื่องไกลบ้านแล้ว

“เวลา ๑๑ ทูม เรือพระที่นั่งผ่านเกาะสีชังทางทิศตะวันออก เรือ
 เติรห่างจากเกาะประมาณ ๘ ไมล์ ย่ำรุ่งวันที่ ๒๔ มีนาคม ถึงเกาะไผ่
 เรือเติรห่างจากเกาะประมาณ ๒ ไมล์ เวลาเช้า ๓ โมงผ่านเกาะจวงแล
 หินฉลามต่อไปนี้ไม่ได้เห็นฝั่งอีก มีแต่ฟ้ากับน้ำ

ในวันนี้อากาศดีมาก ไม่มีคลื่นเลย น้ำทะเลราบเหมือนกับแม่น้ำ
 มีลมพัดอ่อน ๆ เรือเติรทวนลมไปพอเย็นสบาย

เวลาบ่ายโมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกบนดาตฟ้า
 ประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยเจ้านายแลข้าราชการ

เวลาบ่าย ๓ โมง เสด็จสู่ดาตฟ้าชั้นล่างทรงพระอักษร แล
 วินิจฉัยราชกิจต่าง ๆ

วันที่ ๒๕ มีนาคม เรือเติรกลางทะเล แลไม่เห็นฝั่งเลยตลอด
 วัน อากาศดีคลื่นสงบ มีลมทะเลพัดอยู่เสมอ

วันที่ ๓๐ มีนาคม เมื่อคืนก่อนเวลา ๔ ทูม เรือพระที่นั่งผ่าน
 เกาะริตังน้อย ทางประมาณ ๒๖ ไมล์ เวลา ๑๐ ทูม ๕ นาที ผ่าน
 เกาะปลูบราลาห่าง ๗ ไมล์ วันนี้เวลาเที่ยงผ่านเกาะเตี๋ยมาน ลมดี
 ไม่มีคลื่น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสำราญ แลทรงพระ-
 ราชกิจต่าง ๆ อย่างวันก่อน

ในวันนี้ตั้งแต่เที่ยงแล้วไป เรือเติรใกล้เกาะฝั่งแหลมมะลายู
 แลเห็นฝั่งอยู่ตลอดไป พบเรือกลไฟแลเรือตามทางหลายลำ เวลาบ่าย
 ๒ โมง ๔๐ นาที ผ่านแหลมสลาแล้วผ่านเกาะปลูเปมันจิลแลปลูออ

เปลนลำคัมมา เวลา ๔ ทุ่มเห็นกระโจมไฟฮอสเบ็ก นายเรือต่งเข้มาทาง
กระโจมไฟนั้น แล้วเลี้ยวเข้าเค็รตามช่องระหว่างเกาะสิงคโปร์กับแหลม
มะลายูเวลา ๕ ทุ่ม ๑๐ นาที ถึงเกาะเปโตรบรองกา เรือเค็รห่างจาก
เกาะ ๒๒ ไมล์

วันที่ ๓๑ มีนาคม เมื่อคืนนี้เวลา ๗ ทุ่ม พันเกาะเปโตรบรองกา
เวลา ๑๑ ทุ่ม แลเห็นกระโจมไฟที่บ้อมแคนนิง แลภูเขาที่เมืองยะโฮ
วันนั้นเวลาเช้าโมงหนึ่งกับ ๓๐ นาที พบเรือมกุฎราชกุมาร กับเรือสุกรีพ
ซึ่งล่องหน้ามาเข้ากระบวนตามเรือพระที่นั่ง เรือรบทั้ง ๒ ได้ยิงปืน
กระทำการเคารพตามธรรมเนียม แล้วใช้จักรแล่นตามเรือพระที่นั่งมา
ในระยะประมาณ ๑๐ เส้น เวลา ๓ โมงเช้า เรือพระที่นั่งถึงสิงคโปร์
ผ่านเรือรบครูเซอร์ประเทศออสเตรเลีย ๒ ลำ เปนเรือครูเซอร์ชั้น
ที่ ๑ ลำหนึ่งชั้นที่ ๒ ลำหนึ่ง ลำใหญ่นั้นชื่อฟรานซิส โยเซฟที่ ๑ เปน
เรือขนาด ๔๐๐๐ ตัน แลมีปืนใหญ่ประจำ ๒๗ กระบอก พอเรือพระ
ที่นั่งแล่นผ่านมา เรือรบออสเตรเลียทั้ง ๒ ลำชักธงบิวารกระทำความ
เคารพ ร้องโฮเร ถวายชัยมงคล แล้วยิงปืนสลุต เข้า ๓ โมง ๑๕
นาที เรือพระที่นั่งมหาจักรีกับเรือกระบวนอีก ๒ ลำทอดสมอเปนแนว
เสมอกัน แล้วยิงสลุตคอบเรือรบออสเตรเลีย ในทันใดนั้นเชอยอนแอน-
เคอส์นเกาเวนอสิงคโปร์ ให้นายร้อยเอก สทอกลอย ทหารคนสนิท
มาบนเรือพระที่นั่ง สืบเวลาที่จะโปรดเกล้าฯ ให้เกาเวนมาเฝ้าฯ แล
กลับไป นายเรือรบออสเตรเลียทั้ง ๒ ลำ ก็มาพบนายเรือพระที่นั่ง
ตามธรรมเนียม พระยามนตรีสุริยวงศ์ พระยาคำรงสุจริต จางวาง
เมืองระนอง พระยารัตนเศรษฐี ผู้ว่าราชการเมืองระนอง พระยา

พิเทศพานิช (แอนเดอสัน) กงสุลเยเนอราลสยาม หลวงพิพัฒน์พานิช
การ (จีนตันบุเลียด) กับนายโยน มหาตเล็ก (บุตรพระยาอภัยวงศ์)
มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ได้มีพระราชดำรัสปรายไสย ด้วยตามสมควร

เวลาบ่ายโมง ๑ บ้อมแกนิงยิงปืนสลุต ไม่ได้ยิงเมื่อแรกเสด็จ
พระราชดำเนินถึง เพราะเป็นวันอาทิตย์

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
พระราชดำเนินโดยเรือมอเตอร ไปขึ้นที่ยอนสตันเปีย มีสมเด็จพระเจ้า
ลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครสวรรค์วรพินิต พระเจ้าน้องยาเธอ กรม
ขุนสรรพสาตรศุภกิจ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตมรพันธุ์ พระ
เจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นชุมพรเขตรอุดมศักดิ์ กับเจ้าพระยาสุรวงศ์
วัฒนศักดิ์โดยเสด็จ เมื่อถึงท่าแล้วเสด็จขึ้นทรงรถม้าที่พระพิเทศพานิช
ได้จัดเตรียมไว้ถวาย เสด็จพระราชดำเนินไปที่เฮอริกันเฮาส์ ทอดพระ
เนตรสถานที่ของหลวงต่าง ๆ ทั้งโพลีที่ทรงปลูกไว้ด้วย แล้วเสด็จไป
สวนบอตันนิกลกาเคน เสด็จลงจากรถทรงพระดำเนิน แล้วเสด็จไป
ประพาสสระขังน้ำ ทรงพระดำเนินแล้วประทับอยู่ครู่หนึ่ง แล้วเสด็จ
ทรงรถไปประทับทอดพระเนตรแรฟเฟนโฮเตล เวลาบ่ายสามครึ่ง เสด็จ
พระราชดำเนินกลับถึงเรือพระที่นั่ง

ตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากกรุงเทพฯ เมื่อ
วันที่ ๒๗ มีนาคม ร.ศ. ๑๒๕ จนเสด็จกลับถึงพระนครเมื่อวันที่ ๑๗

พฤจิกายน ร.ศ. ๑๒๖ ในระหว่างนั้นเมื่อถึงกำหนดทำพระราชพิธี
ประจำพระนครอย่างใด ๆ ถ้าเป็นการซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เคยเสด็จเอง สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชก็เสด็จไปประทับเป็นประธาน
ต่างพระองค์ ทำการพระราชพิธีตามแบบอย่างเช่นเคยทำมา พระราช
พิธีบางอย่างจะทำตามแบบอย่างเช่นเคยไม่เหมาะแก่เวลาพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวเสด็จไม่อยู่ ก็โปรดให้แก้ไขตามควรแก่การบ้าง จะพระรณ
การพระราชพิธีต่าง ๆ ซึ่งได้ทำในเวลาเสด็จไม่อยู่ในครั้งนั้นแต่พอ
สังเขป คือ.

ในเดือนเมษายน ร.ศ. ๑๒๖ ทำการพระราชพิธีเถลิงศก
สงกรานต์ เมื่อวันที่ ๑๒ เมษายน บอກบุญก่อพระทรายที่วัดเบญจม-
บพิตรตามเคย เวลาเย็นพระสงฆ์สวดมนต์ฉลองพระทราย รุ่งขึ้นเลี้ยง
พระ

วันที่ ๑๓ เมษายน นิมนต์พระราชาคณะสูงอายุกว่า ๖๐ ปี มี
จำนวน ๓๙ รูปสวดมนต์ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รุ่งขึ้นทรงสร้าง
พระสงฆ์สูงอายุ แล้วเลี้ยงเข้าเฝ้า

วันที่ ๑๕ เมษายน สถาปณกรรมผ้าคู่พระบรมอัฐิแลพระอัฐิใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สร้างพระพุทธรูปในวัดพระศรีรัตนศาสดา-
รามแลสถาปณกรรมพระอัฐิพระราชวงศ์ที่หอพระนาก

วันที่ ๒๓ เมษายน ทำการพระราชพิธีจรดพระนังคัล พระ
สงฆ์สวดมนต์ ณ พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ วันที่ ๒๔ เมษายน เจ้าพระ-
ยาเทเวศรวงศวิวัฒน์แรกนาขวัญที่ทุ่งสัมปอ

ในเดือนพฤษภาคม เป็นกลางเดือน ๖ กำหนดทำพระราชพิธี
วิสาขบูชา แต่เป็นเวลาเสด็จไม่อยู่ โปรด ฯ ให้ทำพิธีที่วัดพระศรี-
รัตนศาสดารามในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม วันเดียว สมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชเสด็จพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการผู้ใหญ่
ผู้น้อยฝ่ายหน้า เสด็จไปบูชาพระมหามณีรัตนปฏิมากรแก้วมรกต แล้ว
ทำพิธีเจริญเทียน แลมีพระธรรมเทศนาตามเคย

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม เวลาบ่าย เสด็จพระบรมอัฐิแลพระอัฐิ
ออกประดิษฐานในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สดับปกรณ์กาลานุกาลตาม
ธรรมเนียม ครั้นเวลาค่ำ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จไปทรงบูชา
แลทำพิธีเจริญเทียนที่วัดเบญจมบพิตร เหมือนเช่นพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวได้เคยทรงประพาศมาอีกวันหนึ่ง

วันที่ ๓๑ พฤษภาคม เคยมีการบำเพ็ญพระราชกุศลทรงอุทิศ
พระราชทานสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทากุมารีรัตน์ แลสมเด็จพระบรม
โอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ กับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ ฯ
พระอรรคชายาเธอ ฯ เป็นการประจำปี ในปีนี้เสด็จพระบรมอัฐิสมเด็จพระ
บรมโอรสาธิราช ฯ แลพระอัฐิออกประดิษฐานที่พระที่นั่งสุทไธ
สมมหาปราสาทนิมนต์พระสงฆ์ ๒๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ มีพระธรรม
เทศนาถ้อยหนึ่ง แล้วสดับปกรณ์เหมือนเป็นทำมาในปีก่อน ฯ

ถึงเดือนกรกฎาคม ก่อนเข้าพรรษา ในปีนี้หม่อมเจ้าจะทรง
ผนวชเป็นพระภิกษุ ๒ องค์ คือ หม่อมเจ้าน้อย ในพระเจ้าบรมวงศ์
เธอกรมหลวงวรศักดาพิศาลองค์ ๑ หม่อมเจ้าไตรทศประพันธ์ ใน

พระเจ้าน้อยยาเธอ กรมหลวงเทวะวงศโศภการองค์ ๑ แต่หม่อม
เจ้าน้อยจะทรงผนวชฝ่ายมหานิกาย ส่วนหม่อมเจ้าไทรทศประพันธ์จะ
ทรงผนวชฝ่ายธรรมยุติกา จึงโปรดทรงให้จัดการผนวชเป็น ๒ งาร
ต่อกัน

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม เวลาค่ำมีพิธีสมโภชหม่อมเจ้าไทรทศ-
ประพันธ์ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันที่ ๑๘ กรกฎาคม เวลาบ่าย
๔ โมง ทรงผนวชที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระ
พระวันรัตน์วักมหาราตุเป็นพระอุปัชฌาย์

ในวันที่ ๑๘ กรกฎาคมนั้น เวลาค่ำ สมโภชหม่อมเจ้าน้อย
ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย วันที่ ๑๙ กรกฎาคม เวลาบ่าย ๕ โมง
ทรงผนวชในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สมเด็จพระวันรัตน์
วักมหาราตุเป็นพระอุปัชฌาย์

วันที่ ๒๒ กรกฎาคม นับเวลาซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
เสด็จไปยุโรปถึงกึ่งกำหนด แลได้ข่าวว่าตั้งแต่เสด็จไปทรงเป็นสุขสำราญ
เป็นเหตุให้เกิดความปีติยินดี สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชจึงโปรดให้มีการ
สโมสรรื่นเริงที่ศาลาอันเตปรุกฐริณหน้าพระที่นั่งอภิเศกคฤสถ^๑

เวลาบ่าย โปรดให้มีการเลี้ยงน้ำชาพระบรมวงศานุวงศ์ แล
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย บรรดาซึ่งมีแก่ใจไปประชุมกัน ณ พระราชวัง
สวนดุสิต

๑ เรื่องศาลาอันเตปรุกฐริณ จะอธิบายต่อไปข้างหน้า

เวลาค่ำ ๒ หุ้ม โปรตให้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์ผู้ใหญ่ กับ
ทั้งข้าราชการซึ่งเป็นสมาชิกอันเตปรุกฐิดไปเลี้ยงอาหารเย็น เวลา
เลี้ยงมีเครื่องดนตรีแลแตรวงบรรเลงสลับกันไป ครั้นเลี้ยงแล้ว
ประธานสมุคพกแลของบุหรีเป็นที่ระลึกแก่บรรดาผู้ที่ได้รับเชิญ แล้ว
มีละคอนพุกคณะสวนจิตรลดา ไปจนสองยามจึงได้เลิกประชุม

วันที่ ๒๔ กรกฎาคม เป็นวันกลางเดือน ๘ กำหนดเข้าพรรษา
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จทรงจุดเทียนพระพรรษา แลถวายพุ่ม
พระมหามณเฑียรต้นปฐมากกรแก้วมรกตในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้ว
ถวายพุ่มพระราชอาณัติ พระครู พระสงฆ์ราชาภักดิ์ซึ่งบวชใหม่ แล
ประธานเทียนชนวนให้พระบรมวงศานุวงศ์ไปทรงจุดเทียนพรรษาตาม
พระอารามหลวง ส่วนพระองค์เสด็จไปทรงจุดเทียนพรรษาวัดพระ
เชตุพนท้าว

วันที่ ๒๕ กรกฎาคม มีการสดับปกรณ์กาลานุกาลในพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย แล้วเสด็จไปจุดเทียนพรรษา ถวายพุ่มพระสงฆ์ ณ
วัดเบญจมบพิตร

วันที่ ๒๖ กรกฎาคม เสด็จไปถวายพุ่มพระเจ้าอนงยาเธอ
กรมหลวงวชิรญาณวโรส แลพระสงฆ์วัดบวรนิเวศ ตามอย่างซึ่งพระ
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงประพฤติมา

เดือนกันยายน ถึงอภิเษกขัตติยมงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระ-
บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชโปรดให้จัดการ

ทำพระราชพิธีตามอย่างซึ่งเคยทำมาแต่ก่อน เป็นแต่ย้ายการพิธีซึ่ง
เคยทำขึ้นในพระราชนิเวศ ที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณ มาทำที่พระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย มีรายการพระราชพิธีดังนี้

วันที่ ๑๙ กันยายน พระสงฆ์ ๑๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ แล
โหรบูชาเทวดานพเคราะห์ ที่ใน พระอุโบสถ วัด พระศรีรัตนศาสดาราม
แห่งหนึ่ง

พระสงฆ์วัดราชประดิษฐ ๕ รูปสวดมนต์นวกหาญสมุทรรวม แล
โหรบูชาเทวดานพเคราะห์ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยอีกแห่งหนึ่ง

วันที่ ๒๐ กันยายน เวลาเช้า เลี้ยงพระสงฆ์ที่สวดนวกหาญ
สมุทรรวมที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

เวลาเย็น พระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดมนต์ โหรบูชาเทวดานพเคราะห์
ที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเหมือนวันก่อน คณะสงฆ์จีน
แลญวน พร้อมทั้งขุนนางจีนถวายกิมฮวยองค์ ๕ เวลาเมื่อสมเด็จพระ
พระบรมโอรสาธิราชเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ส่วนการพิธีที่ใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย สมเด็จพระวันรัตน์ วัดมหาธาตุ ถวาย
เทศนามงคลสูตรกัณฑ์หนึ่ง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ วัดอรุณถวาย
เทศนารัตนสูตรกัณฑ์หนึ่ง

วันที่ ๒๑ กันยายน เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ์ที่ในพระที่นั่ง
อมรินทรวินิจฉัย คือพระสงฆ์ซึ่งได้สวดมนต์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
แล้ว ๒ วัน กับที่จะสวดในวันนี้อีกวันหนึ่ง รวมเป็นจำนวนพระสงฆ์
๑๐ รูปด้วยกัน

ครั้นเวลากลางวัน ซึ่งเคยเป็นเวลาพระบรมวงศานุวงศ์ แล
ข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อยเข้าเฝ้า ฯ ถวายชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทุกปีมา ในปีนี้เสด็จ ฯ ไม่อยู่ สมเด็จพระบรมโอรสา-
ธิราชโปรดให้เชิญพระบรมรูป ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ
ให้เขียนใหม่เมื่อเสด็จอยู่ในยุโรปคราวนี้ แลพระราชทานมาถึงเมื่อคราว
ก่อนการไม่ช้านัก ประดิษฐาน ณ พระที่นั่งเศวตฉัตรที่ในท้องพระโรง
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ซึ่งเป็นที่ที่เคยเฝ้า ฯ แล้วทรงนำพระบรม-
วงศานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาททั้งปวงเข้าไปถวายบังคมพระ-
บรมรูปต่างพระองค์

ครั้นเวลาบ่ายโมง ราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศเข้าเฝ้า
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช ถวายพระพรชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวอย่างเคยมาแต่ก่อน

เวลาค่ำพระสงฆ์ ๑๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ ไหริบูชาเทวตา
นพเคราะห์ที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามอีกวันหนึ่ง ส่วน
ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์ธรรมยุติกา ๖๐ รูปสวด
พระพุทธมนต์

วันที่ ๒๒ กันยายน เวลาเช้าเลี้ยงพระสงฆ์ ๖๐ รูปที่ในพระ-
ที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แล้วประทานเงินตราผ่าน่งผ้าห่มแก่ข้าราชการ
ฝ่ายหน้าที่สูงอายุ ส่วนข้าราชการฝ่ายในที่สูงอายุนั้น สมเด็จพระบรม
ราชินีนาถพระราชทาน เสร็จแล้วตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชตาม
ประเพณี

ครั้นเวลาย่ำค่ำเศษ โหรบุชาเทวดาที่ศาลาเบ็องบุรพทิศแห่ง
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ส่งพระเคราะห์พระพฤหัสบดี แลรับ
พระเคราะห์พระราหูที่เข้าประจำพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระ-
เจ้าอยู่หัว ตามตำราโหราศาสตร์ เสร็จแล้วมีเทศนาในงานเฉลิม
พระชนมพรรษาที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยต่อมาอีก ๒ กัณฑ์ คือ
พระพิมลธรรม วัดโสมนัสวิหารถวายเทศนาเมตตสูตรกัณฑ์หนึ่ง พระ-
วรวงศ์เธอพระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต วัดราชบพิธ ถวายเทศนา
เทวดาทิศนกกากัณฑ์หนึ่ง เปนเสร็จการพระราชพิธีเฉลิมพระชนม
พรรษาเพียงนี้

คำถวายชัยมงคลในวันเฉลิมพระชนมพรรษา สมเด็จพระบรม
โอรสาธิราชไถ้ส่งเป็นคำโทรเลขไปทูลเกล้า ฯ ถวาย ดังนี้

“ข้าพระพุทธเจ้าพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลี
พระบาททั้งหลาย ซึ่งได้มาชุมนุมพร้อมกันในวันเฉลิมพระชนมพรรษา
แห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทนี้ มีความยินดีขอพระราชทานถวายชัย
มงคล แลแสดงความเคารพนับถือแลความซื่อสัตย์สุจริต แลความ
จงรักภักดีอันได้เคยมีอยู่ในจิตรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสมอมา นัน
ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท แลพระมหาเสวตฉัตรอีกครั้งหนึ่ง อนึ่งการ
เสด็จพระราชดำเนินประพาสจากพระราชนิเวศน์ แม้กระทำให้ข้า
พระพุทธเจ้าทั้งปวงมีความรู้สึกอยู่ข้างจะเปลี่ยวใจก็ดี กลับเป็นการที่
กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความมานะขึ้นอีก เพื่อจะได้นำคำ

ถวายชัยมงคลของข้าพระพุทธเจ้าขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาแต่ได้ฝ่า
ล่องธูลีพระบาท ขอได้ฝ่าล่องธูลีพระบาทจงทรงพระเจริญสุขพล
ปฏิบัติปราศจากโรคาพาธแลสรรพภัยอันตราย เพื่อจะได้เสด็จพระราช
ดำเนินกลับมาสู่ท่ามกลางแห่งประชาชนนิกร ซึ่งมีความจงรักภักดีต่อ
ได้ฝ่าล่องธูลีพระบาทโดยเร็ว เพื่อจะได้ทรงทำนุบำรุงให้ดำเนินไปใน
วิถีซึ่งนำไปสู่ความเจริญแลความรุ่งเรืองต่อไปชั่วกาลนาน ขอเดชะ ฯ

(ลงพระนาม) วชิราวุธ”

แล้วส่งคำถวายชัยมงคลไปจนจดหมายไปทูลเกล้า ฯ ถวายอีก ๓ ฉบับ ดังนี้

คำถวายชัยมงคล

ในการเฉลิมพระชนมพรรษา

ของพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการฝ่ายหน้า

ขอเดชะฝ่าล่องธูลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในการเฉลิมพระชนมพรรษาเช่นนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้
เคยเฝ้าทูลล่องธูลีพระบาทถวายชัยมงคลพร้อมกัน ปีนั้นเฉลิม
พระชนมพรรษาประจวบเวลาที่มิได้เสด็จประทับอยู่ใน พระราชอาณา-
จักร ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มีโอกาสที่จะได้เฝ้าทูลล่องธูลีพระบาท
ถวายชัยมงคลตามอย่างที่ได้เคยมา จึงรู้สึกความว่าเหว่เปลี่ยวใจอยู่ทั่ว
กันแม้หมู่อาณาประชาราษฎร์ที่ได้เคยอวยชัยถวายพระพรในวันนั้น ก็

ย่อมจะมีความเปลี่ยวใจในปีนี้เหมือนกัน โดยเหตุที่ได้ทราบว่าเป็น
 เวลามิได้เสด็จอยู่ในพระราชอาณาจักร แต่ความรู้สึกเปลี่ยวใจที่มีอยู่
 ท่วมกันดังนี้ ยิ่งจะชักชวนให้มีความประสงค์ที่จะถวายชัยมงคลในวัน
 เสด็จพระชนมพรรษาด้วยน้ำใจอันเต็มไปด้วยความสวามิภักดิ์ และ
 ระลึกถึงได้ฝ่าล่องธูลีพระบาทเป็นอย่างยิ่ง พร้อมด้วยความยินดีที่ได้
 ทราบข่าวมาเนื่อง ๆ ว่า การเสด็จประพาสยังนานาประเทศครั้งนี้ ได้
 มีผลสำคัญคือบำบัดพระโรคที่ไม่ทรงสบายคลายขึ้นแล้ว แลทรงเจริญ
 พระบรมสุขสำราญตลอดทาง กับทั้งผู้ที่เปื้อนใหญ่ในนานาประเทศได้
 รับเสด็จโดยทางสัมพันธไมตรีทั้งชนชาวยุโรปก็มีความยินดีในการที่
 ได้ฝ่าล่องธูลีพระบาทเสด็จพระราชดำเนินนั้น ได้เปล่งอุทานวาจา
 แสดงความปรารถนาทั่วทุกประเทศ เปนเหตุให้เกิดความปิติยินดีของ
 ประชาชนชาวสยามรัฐทั่วหน้า อันในเวลานี้พร้อมกันตั้งหน้าหมายมา
 คอยรับเสด็จได้ฝ่าล่องธูลีพระบาทกลับคืนสู่พระนคร

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมใจกันถวายชัยมงคล ขออำนาจ
 รัตนตรัยจงให้ผล ให้สรรพสิ่งใด ๆ ที่ได้ฝ่าล่องธูลีพระบาทมีพระราช
 ประสงค์นั้น สำเร็จดังพระราชหฤทัยประสงค์ทุกประการ ปวงภักย์อย่า
 ได้มาแผ้วพาลยุคลบาท ปวงบัจจามิตรคติให้วิปลาศอย่าได้สมดัง
 ความปรารถนา ในมรรคาที่ได้ฝ่าล่องธูลีพระบาทจะได้เสด็จพระราช
 ดำเนินร่ายให้มีสิ่งใดกีดขวางทางกัน เพื่อจะได้เสด็จโดยสะดวกเร็วพลัน
 เข้าถึงพระนครโดยสวัสดิภาพ ขอเดชะ ฯ

คำถวายชัยมงคล

พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายใน

ขอเดชะฝ่าล่องธงฤดีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

กาละนี้เป็นมงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษา เป็นความเกิด
 ปรีดาปราโมทย์ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั่วหน้า ได้เคยมาประชุม
 ฝ้าทูลลอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลถวายชัยมงคล แสดงความ
 สวามิภักดิ์เลจงรักเคารพของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสมอมา ข้อนั้น
 ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายถือว่าเป็นสิริมงคล ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 ทั่วๆ คราวนี้เป็นเวลาที่เสด็จไม่อยู่ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่ได้ช่อง
 ที่จะประชุมฝ้าทูลลอองธุลีพระบาทเหมือนเคยมา แต่ก็มีปราถนา
 จะได้แสดงกตเวทิตาจิตรของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ทั่วๆ ประการใด
 ประการหนึ่งตามแต่จะเป็นได้ เพื่อมงคลสมัยจะไม่ล่วงไปเฉย ๆ ข้า-
 พุทธเจ้าทั้งหลายทราบเกล้า ๆ อยู่ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
 เสด็จพระราชดำเนินทวีปยุโรปเที่ยวนี้ ก็เพื่อจะทรงบำรุงพระองค์ที่
 ทรงบอบล้า เพราะทรงพระอุสาหะจักในพระราชกิจต้องห่างไกลจาก
 พระนคร ทั้งจะทรงลำบากในมัจฉันครวิธีสักเพียงใด แลยังจะมี
 พระราชหฤทัยสอคล้องถึงพระราชธุระอยู่ข้างหลัง ทั้งนี้เพื่อहितานุหิต
 ประโยชน์แก่รัฐมนทลแลประชาชนทั่วไป ถึงเสด็จอยู่ในที่ไกลเช่นนั้น
 พระมหากรุณาก็ยังแผ่ตลอดมาถึงข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่เป็นฝ่ายนาวิ
 ่งในทั้งนอกราชสำนัก ข้อนั้นพระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้า ๆ ข้าพระ-
 พุทธเจ้าทั้งหลายไม่มีทางอื่น ได้แต่จะส่งคำถวายชัยมงคลของข้าพระ-

พุทธเจ้าไปแทนตนในมหาสมณกาลอันนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
 เหล่านารีทั้งพระราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาทในราช-
 สำนักทั้งนางห้ามเจ้าแลภรรยาเสวกามาตย์ ขออาราธนาอานุภาพพระ
 รัตนตรัย ขออัญเชิญเทพยดาผู้ทรงมหิทธิศักดิ์ แลขอเสวยอำนาจ
 พระมหากรุณาธิคุณจงอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้
 ทรงพระชนมายุยืนนาน ทรงพระเกษมสำนหายพระโรค นิราศ
 สรรพบุปผวันตราย มีพระเดชานุภาพแลพระเกียรติพระยศแผ่ผายทั่ว
 ทิศานุทิศ ขอหม่อมเจ้ามิตรจงกลับร้ายกลายเป็นดี ขอประเทศที่เป็นพันธมิตร
 จงรักษาไมตรีสนิทสนมเสมอไป ขอพระราชอาณาจักรนี้จงไพบูลย์
 มั่งคั่ง ขอพระบรมราชวงศ์นี้จงยั่งยืนถาวร อนึ่งขอจงเสด็จพระราช-
 ดำเนินกลับคืนถึงพระนครโดยสวัสดิภาพ ขอเดชะ ฯ

คำถวายชัยมงคล

ของพวกทูตและกงสุลต่างประเทศในกรุงสยาม

ขอเดชะ ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานคำถวายชัยมงคลของรัฐบาลทั้ง
 ปวง ซึ่งมีผู้แทนอยู่ในกรุงเทพ ฯ นี้ มาถวายในจารเฉลิมพระชนม-
 พรรษาแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลพระบรมชนกนาถ แลข้าพระ-
 พุทธเจ้าขอพระราชทานได้ทรงโปรดกราบบังคมทูลพระกรุณา ความ
 ชื่นชมยินดีของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ได้ทราบเกล้า ฯ แน่ชัดว่า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชสาส์มายิ่งขึ้น ตั้งปรากฏใน
พระราชโอรสเลขที่ใดมีมาเนื่อง ๆ นั้น

ข้าพระพุทธเจ้า จะละเลย เสียไม่ได้ ในการที่จะกราบ บังคมทูล
ความนิยมยินดี ที่ได้เห็นการ ในบ้านเมือง เป็นไปอยู่โดยเรียบร้อยดีใน
ระหว่างเวลาที่ ฝ่าล่องธูลี พระบาท ได้ทรง สำเร็จ ราชการ รักษาพระ-
นคร ในเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน
ประพาสเมืองนานาประเทศ

แลข้าพระพุทธเจ้า ขอให้พระ ผู้เป็นเจ้าในสากล อภิบาล รักษา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน แลฝ่าล่องธูลีพระบาททั้งสองพระองค์
ให้ดำรงพระชนมายุยืนยาวนาน เพื่อจะได้ให้การดีที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน
นี้ว่าจะเป็น ต่อไปในภายหน้า ของกรุงสยามนั้น ได้เป็นจริง ขึ้นเต็ม
บริบูรณ์ด้วย

วันที่ ๒๓ กันยายน เป็นวันพระราชพิธีฉลองพระชันษา

ที่เรียกว่าฉลองพระชันษา คือฉลองพระพุทธรูปประจำพระ-
ชนมพรรษาซึ่งทรงสร้างใหม่ปีละองค์ แต่วันกำหนดที่จะทำการพิธีนั้น
กำหนดต่างกับกับพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา การพิธีเฉลิมพระชนม
พรรษาถือเอาวันพระบรมราชสมภพ โดยทางสุริยคติ คือวันที่ ๒๑
กันยายนเป็นฤกษ์ ส่วนการฉลองพระชันษานั้น ถือเอาทรงวันพระ-
บรมราชสมภพ โดยทางจันทรคติ คือเดือน ๑๐ แรม ๓ ค่ำเป็นฤกษ์
การทำพิธีทั้งสองนั้นบางที่จึงห่างกันแต่บางที่จึงชิดกัน

วันที่ ๒๓ กันยายน เวลาเย็นพระสงฆ์วัดราชบพิธ วัดเบญจมบพิตร วัดนิเวศธรรมประวัติ รวม ๕๕ รูปตามจำนวนพระชันษา สวดมนต์ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เสร็จพระสงฆ์สวดมนต์แล้ว มีดอกไม้เพลิงจุดเป็นพุทธบูชา

วันที่ ๒๔ กันยายน เวลาเช้า^๕เลี้ยงพระสงฆ์ ๕๕ รูปที่ได้สวดมนต์เวลาบ่าย^๕บายศรีเวียนเทียนสมโภชพระพุทธรูปพระชนมพรรษาเวลาค่ำพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงวรวิทย์ธาดาโรสดวายเทศนามงคลพิเศษกัณฑ์หนึ่ง เทศน์จบแล้วจุดดอกไม้ไฟเป็นพุทธบูชาอีกวันหนึ่งเป็นเสร็จการ

ในเดือนตุลาคม ทำพระราชพิธีถือน้ำฤๅษารท วันที่ ๓ เวลาค่ำ พระสงฆ์ราชาคณะสวดมนต์ในพระอุโบสถ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

วันที่ ๔ ตุลาคม เวลาบ่าย สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชประทับเป็นประธาน พร้อมด้วยพระราชวงศ์ผู้ใหญ่ ให้ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนถือน้ำที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แล้วพร้อมกันมาถวายบังคมพระบรมอัฐิ ณ ศาลาพระที่นั่งสนามจันทร์ตามเคย เมื่อถวายบังคมพระบรมอัฐิแล้ว ทำพิธีอันเป็นส่วนพิเศษสำหรับเวลาเสด็จไม่อยู่ คือสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงนำพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งปวงเข้าไป ถวายบังคม พระมหาเศวตฉัตร ที่ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ท่างพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วเสวยน้ำพระพิพัฒน์สัตยาทุกพระองค์ ต่อนั้นเสด็จประทับเป็นประธานให้ข้าราชการทั้งปวงซึ่งถือน้ำที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามแล้ว เข้าไปถวายบังคมพระมหาเศวตฉัตรตามลำดับชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยทั่วทุกคน

ส่วนฝ่ายในนั้น สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฯ เสด็จประทับเป็น
ประธาน ถือน้ำที่พระที่นั่งไพศาลทักษิณตามเคย แล้วทรงนำพระบรม
วงศานุวงศ์ ข้าราชการองครักษ์พระบาทฝ่ายใน ขึ้นไปถวายบังคมพระมหา
เศวตฉัตร ที่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

วันที่ ๕ ตุลาคม ทำการพระราชพิธีสารทที่พระที่นั่งสุทิตถมหา
ปราสาท เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
บรมราชินีนาถ ฯ กับสมเด็จพระพันปีหลวง ประดิษฐานทางมุข
ตะวันตก ตั้งพระพุทธรูปทางมุขตะวันออก พระสงฆ์ ๔๕ รูปสวดพระ
พุทธมนต์แล้วสวดปกรณ์ และมีพระธรรมเทศนาถ้อยหนึ่ง แลสวดปกรณ์
อีก ๕๐๐

วันที่ ๖ ตุลาคม เชิญพระบรมอัฐิแลพระอัฐิกลับแล้ว พระ
สงฆ์อีก ๔๕ รูป สวดมนต์ที่พระมหาปราสาทเป็นส่วนพิธีสารทอีกวัน
หนึ่ง

กลางเดือน ๑๑ มีการบำเพ็ญพระราชกุศลออกพรรษา พร้อม
กับการพระราชกุศลทักษิณานุปทานในวันประสูติแลสวรรคตแห่งพระ
บาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับทั้งกรมสมเด็จพระเทพ
ศิรินทราบรมราชินี

วันที่ ๒๐ ตุลาคม เชิญพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัว กับพระบรมอัฐิกรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีออก
ประดิษฐานที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็น
ส่วนวันพระราชสมภพ พระสงฆ์สวดมนต์ ๓๐ รูป และมีเทศนาถ้อย
หนึ่ง พระสงฆ์สวดปกรณ์อีก ๑๐๐ รูป

วันที่ ๒๑ ตุลาคม ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลทักษิณานุปทาน
เป็นส่วนวันเสด็จสวรรคตอีกวันหนึ่ง มีรายการเหมือนกับวันก่อน

วันที่ ๒๒ ตุลาคม มีกรสคัมภ์พระบรมอัฐิแลพระอัฐิที่ใน
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเป็นส่วน กาลานุกาลสำหรับฤกษ์ออกพรรษา
แลมีเทศนาด้วยกัณฑ์หนึ่ง

วันที่ ๒๖ ตุลาคม ตรงกับเดือน ๑๑ แรม ๕ ค่ำ เป็นวันเริ่ม
การพระกฐิน

พระกฐินซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เคยเสด็จทรงทอด
เองนั้น ในปีนี้สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฯ เสด็จทรงทอดวันหนึ่ง
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จทรงทอดสองวัน

วันที่ ๒๖ ตุลาคม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จโดย
กระบวนรถม้า ทรงทอดพระกฐินวัดบวรนิเวศที่ ๑ วัดราชประดิษฐ
ที่ ๒ วัดมหาธาตุที่ ๓

วันที่ ๒๙ ตุลาคม สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ฯ เสด็จโดย
กระบวนราบบัณฑิต ทรงทอดพระกฐินวัดพระเชตุพนที่ ๑ วัดราช-
บูรณะที่ ๒ วัดราชบพิธที่ ๓

วันที่ ๓๐ ตุลาคม สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเสด็จโดยกระบวน
เรือพายบัณฑิต ทรงทอดพระกฐินวัดอรุณราชวรารามที่ ๑ วัดกัลยา
ณมิตรที่ ๒

ถึงเดือนพฤศจิกายน วันที่ ๑๑ เป็นวันอภิเษกสมรสย์ ตรงกับ
วันพระบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เคยทำการพระ-
ราชพิธีฉัตรมงคลทุกปีมา

วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พระสงฆ์ ๘๐ รูปสวดพระพุทธมนต์ที่
พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน เวลาเช้าเลี้ยงพระ แล้วพราหมณ์อ่าน
คฤขุสสังเวย แลเวียนเทียนสมโภชพระมหาเศวตฉัตร กับทั้งเครื่องราช-
กกุธภัณฑ์ตามเคยเหมือนแต่ก่อน

วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชทรงเปิด
สพานข้ามคลองถนนตรงหัวถนนสี่ลมที่ตำบลศาลาแดง เนื่องในการ
พระราชพิธีฉัตรมงคล

การสร้างสพานซึ่งทรงเปิดนี้ เดิมทีเดียวถึงงารเฉลิมพระชนม
พรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เคยทรงบริจาคพระราชทรัพย์
แจกแก่ชาวพระนครที่สูงอายุทั้งชายทั้งหญิง ถึงเวลางารเมื่อใด นคร-
บาลก็บ่าวร้องให้ราษฎรสูงอายุพากันเข้ามารับพระราชทาน ปีแรกๆ
ก็เรียบริ่ย แต่ภายหลังมาอยู่ยาก ด้วยพวกคนโลภเข้ามาแย่งทาน
ทรงพระราชดำริห์ว่า การที่ทรงบริจาคพระราชทรัพย์แจกแก่ตัวบุคคล
เช่นนั้น เป็นประโยชน์น้อยกว่าสร้างสิ่งถาวรให้เป็นสาธารณประโยชน์
แก่มหาชนทั่วไป จึงโปรดให้เปลี่ยนประเพณีที่ทรงบริจาคพระราช-
ทรัพย์ในงารเฉลิมพระชนมพรรษามาสร้างปีละสพาน เดิมทรงขนาน
นามสพานตามจำนวนปีพระชันษา เช่นสพานที่เปิดในคราวนี้ เรียก
ว่า “สพานเฉลิม ๕๔” ต่อมาทรงพระราชดำริห์ว่าจำนวนเลขเรียก
ชื่อสพานยาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนามต่างๆ กัน เช่นว่า สพาน
เฉลิมโลก แลสพานเฉลิมหล้า เป็นต้น

อาหารเย็นไปเลี้ยงในวันอื่นบ้าง ก็เกิดปั่นเปนเวรให้หาไปเลี้ยงในวันพุธ
กับวันเสาร์ แต่เดิมก็เลี้ยงกันแต่จะเพาะข้าราชการในพระราชสำนักที่
อยู่จนเวลาเลิกประชุมแล้วราวเจ็ดคนแปดคน ต่อมาผู้ที่รับเวรเลี้ยง
ชวนพวกพ้องที่ไปในตอนบ่ายบางคน ให้รออยู่กินอาหารเย็นในวันที่
ตนเลี้ยงใครได้ไปกินก็รู้สึกว่ามันควรจะต้งรับเวรเลี้ยงตอบแทน บ้าง
จึงเกิดมีผู้รับเวรเลี้ยงมากขึ้นทุกที การเชิญก็เชิญขยายกว้างออกไป
ทุกที จนถึงเสด็จเจ้านายแลเสนาบดีที่นั่งประชุม ตลอดถึงเชิญเสด็จ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชด้วยเป็นที่สุด การที่เลี้ยงกันวันพุธแล
วันเสาร์นั้น จึงกลายเป็นการสโมสรเกิดขึ้นอย่างหนึ่ง ในเวลาเมื่อ
เสด็จไม่อยู่ครั้งนั้น เติมเมื่อสมาชิกยังน้อย ประชุมแลเลี้ยงกันที่ชาน
พักข้างหน้าพระที่นั่งอภิเชษฐกุศุตบัง ในสนามหญ้าบ้าง ครั้นเข้าฤดูฝน
แลมีจำนวนสมาชิก (คือผู้ที่ได้มีแก่ใจรับเลี้ยง) มากขึ้น สมเด็จพระเจ้า
ฟ้ามหาวชิราวุธทรงเสนาบดีกระทรวงวัง ซึ่งอยู่ในตำแหน่งผู้
บำรุงสโมสรนั้น จึงทรงพระดำริให้สร้างศาลาโถงทำด้วยเครื่องไม้
มุงจากหลังหนึ่ง ที่ริมสนามหญ้า ทางฟากตรงข้ามกับพระที่นั่งอภิเชษฐ
กุศุต สำหรับเป็นที่เลี้ยง เมื่อสร้างศาลาขึ้นแล้ว เกิดมีปัญหาว่าจะ
เรียกชื่อศาลานี้ว่าอะไร สมเด็จพระเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธทรง
วานเจ้าพระยาภาสกรวงศ์ ซึ่งถนัดคิดชื่อแปลก ๆ ให้ชื่อนานนามศาลา
นั้น เจ้าพระยาภาสฯ คิดชื่อนานนามว่า “ศาลาอันเตปรุกฐริณ” ก็เห็น
ชอบพร้อมกัน เพราะเข้าใจว่าเรียกยากคงจะไม่มีใครสามารถจำชื่อนั้น
ไว้ได้ เป็นชื่ออันสมควรแก่ศาลาซึ่งสร้างใช้แต่ชั่วคราวเดียว เมื่อรอ

ทิวศาลาซื่อก็จะไต่สูญไปตามกัน แต่หาเป็นเช่นนั้นไม่ ความเห็น
 ขบขันในชื่อของศาลากลับพาให้จำได้แม่นยำ แต่มักเรียกกันโดยย่อว่า
 “ศาลาอันเต” คำว่า “อันเต” ก็เลยเรียกเป็นนามของสโมสรว่า
 “สโมสรอันเต” แลเรียกประเพณีการที่ผลัดเวรกันเลี้ยงว่า “เลี้ยง
 อันเต” สืบมา

การเลี้ยงอันเตตอนเมื่อสร้างศาลาเสร็จแล้ว มีสมาชิกประมาณ
 ราว ๕๐ เศษ ก็การเล่นนั้น ผู้ที่รับเวรเลี้ยงรับด้วยความยินดีเต็มใจ
 มาด้วยกันทุกคน จึงเกิดคิดเพิ่มเติมด้วยประการต่าง ๆ นอกจากการ
 เลี้ยงมีขันเป็นลำดับมา เป็นต้นว่าในเวลาเลี้ยงให้มีแตรวงหรือปี่พาทย์
 มโหรีบ้าง แล้วมีพวงดอกไม้หรือสิ่งของแจกกันเป็นที่ระลึกเมื่อเวลา
 เลี้ยงแล้วบ้าง ที่หลังถึงพานางฉาย ซึ่งในสมัยนั้นยังมีพวกยี่ปุ่นเอา
 เข้ามาตั้งโรงเล่นในกรุงเทพฯ (ตรงที่สร้างโรงหนังนาครเกษมบัดนี้จึง
 เรียกกันว่า “หนังยี่ปุ่น”) มาเล่นบ้าง หาละคอนพูด ละคอนรำเลาการ
 เล่นอย่างอื่น ๆ มาเล่นบ้าง แต่จะได้มีใครบังคับให้จำเป็นอย่างใดนั้น
 ก็หาไม่ หากเต็มใจทำเอง เพราะสมาชิกคนหนึ่งก็ได้มีเวรเลี้ยงเพียง
 ครึ่งหนึ่งหรือสองครึ่งเป็นอย่างมาก การเลี้ยงอันเตจึงเป็นการครึก
 ครื้นรื่นเริงทุกคราว พอแก่เจียบเหงาในเวลาเสด็จไม่อยู่ ครั้นพระบาท
 สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับถึงพระนคร ได้ทรงทราบเรื่องก็ทรง
 ยินดี จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการเลี้ยงพระราชทานสโมสร
 “อันเต” เป็นการตอบแทน ดังจะกล่าวในเรื่องตอนรับเสด็จฯ ต่อไป
 ข้างหน้า

